

”ISÄNMAALLISTA YHTEYDENTUNTOA SYVENTÄMÄÄN”

Siirtolaisiin kohdistuneet asenteet sanomalehti Ilkassa sekä Savon Sanomissa vuosina 1939–1945

Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta

Ortodoksinen teologia

Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma

Kevät 2012

Pia Prauda

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Ortodoksinen teologia	
Tekijät – Author Pia Prauda			
Työn nimi – Title ”ISÄNMAALLISTA YHTEYDENTUNTOA SYVENTÄMÄÄN” Siirtolaisiin kohdistuneet asenteet sanomalehti Ilkassa sekä Savon Sanomissa vuosina 1939–1945			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Kirkkohistoria	Pro gradu -tutkielma	20.4.2012	73
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Tiivistelmä – Abstract <p>Työ käsittelee lehdistön julkituomia asenteita siirtokarjalaisia sekä siirtokarjalaisia ortodokseja kohtaan vuosina 1939–45. Tutkimus on rajattu käsittelemään Savon Sanomien sekä sanomalehti Ilkan julkaisuja. Tutkimus selvittää millaisia yleisiä asenteita lehtikirjoittelu tuo ilmi ja mitä asenteita lehdistö halusi tuoda esille. Lisäksi selvitin millaisia asenteita ihmisten haluttiin omaksuvan ja kuinka näitä tiettyjä näkemyksiä perusteltiin lukijoille.</p> <p>Kaksi kolmasosaa eli noin 50 000 Suomen ortodoksia asui ennen sotia ns. luovutetun Karjalan alueella. Tilanne muuttui sotien myötä. Tuolloin noin 430 000 ihmistä joutui jättämään kotinsa. Ensin siirtolaisia sijoitettiin kouluille ja maatiloille. Myöhemmin siirtolaisia ryhdyttiin sijoittamaan pysyvästi. Vuonna 1945 säädettiin maanhankintalaki, jonka mukaan siirtolaisille tuli korvata menetetyt tilat. Maata hankittiin valtioilta, kunnilta, yrityksiltä sekä myös yksityisiltä henkilöiltä. Joissain tapauksissa jouduttiin maanluovutuksessa turvautumaan pakkotoimiin. Maanluovutus, siirtolaisten poikkeavat tavat sekä valtaväestöstä poikkeava uskonto herätti usein ennakoluuloja. Siirtolaiset kohtasivat usein vaikeuksia sijoituspaikkakunnillaan.</p> <p>Lehdistön antama kuva siirtolaisista oli erittäin positiivinen. Siirtolaiset haluttiin kuvata muun muassa iloisina, ahkerina sekä kiitollisina. Kirjoituksilla selkeästi pyrittiin vaikuttamaan kantaväestön mielipiteeseen siirtolaisista. Heidät haluttiin kuvata mahdollisimman positiivisesti sopeutumisen edistämiseksi. Usein kantaväestöön myös vedottiin ja heiltä pyydettiin ymmärrystä ja hyvää tahtoa. Siirtolaisten huono kohtelu ja syrjintä tuomittiin ankarasti. Välillä lehdistö antoi esimerkkejä siitä, mikä oli hyväksyttävää käytöstä ja mikä taas ei. Tutkimani kahden lehden linjat olivat pitkälti samansuuntaista. Savon Sanomat kuitenkin kirjoitti siirtolaisista positiivisempaan sävyyn kuin sanomalehti Ilkka, joka korosti enemmän siirtolaisten nöyryyttä ja omatoimisuutta.</p> <p>Ortodoksinen kirkko ja ortodoksit pääsivät otsikoihin harvoin. Tuolloin ortodoksisuutta kuvattiin luterilaisuudesta suuresti poikkeavaksi, mutta toisaalta mielenkiintoiseksi. Ortodoksisuuden ja venäläisyyden välille haluttiin vetää selkeä raja. Usein ortodokseista kirjoitettaessa lehdet antoivat ymmärtää, että ortodoksit siirtolaiset olivat isänmaanystäviä, aivan kuten luterilainen kantaväestökin.</p>			
Avainsanat – Keywords siirtolaiset, siirtokarjalaiset, lehdistötutkimus			

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimustehtävä, metodi ja lähteet	4
1.2 Aikaisempi tutkimus	7
1.3 Taustaa aiheelle.....	8
1.3.1 Sota ja siirtolaiskysymys.....	8
1.3.2 Ortodoksinen kirkko sotavuosina.....	10
1.3.3 Sotasensuuri	10
2 SAVON SANOMAT	13
2.1 Hyvin sopeutuvat siirtolaiset	13
2.1.1 ”Toisiamme ymmärtäen opimme”	13
2.1.2 ”Siirtoväen pika-asutuslaki on ratkaistava nopeasti”	21
2.1.3 Ongelmatonta sopeutumista ja ikäviä poikkeuksia	26
2.1.4 Tarmokkaat jälleenrakentajat.....	28
2.1.5 ”Iloiset karjalaiset” uudelleen evakkotiellä.....	32
2.1.6 Mielenkiinto hiipuu.....	35
2.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko Savon Sanomissa	37
2.2.1 Ortodoksinen isänmaanystävä.....	37
2.2.2 Keskustelu hiipuu.....	41
3 ILKKA	45
3.1 Työteliäitä ja nöyriä siirtolaisia.....	45
3.1.1 Rauhalliset karjalaiset	45
3.1.2 Yhteishenkeä luomassa	46
3.1.3 Karjalaisten puolustusta	52
3.1.4 Yhtenäisyys rakoilee	55
3.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko sanomalehti Ilkassa	59
3.2.1 Oudot ortodoksit	59
3.2.2 Harvoja mainintoja.....	61
4 JOHTOPÄÄTÖKSET	64
4.1 Siirtolaiskeskustelu	64
4.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko	68
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	70

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä, metodi ja lähteet

Karjala on läpi historiansa ollut idän ja lännen kohtauspaikka ja taistelutanner. Karjalaiset ovatkin sijainneet aina ”kahdenpuolen rajaa”. Sodat ovat muuttaneet tilannetta ja rajoja usein. Alue on kuulunut milloin Venäjälle milloin Ruotsille ja toiminut näiden kahden valtion kiistakapulana.¹ Tämä on luonut Karjalasta oman etnisen alueensa, jonka kulttuurista puhuttaessa yhdeksi tärkeäksi piirteeksi nousee muun muassa ortodoksinen kirkko. Vielä 1940-luvun alussa Suomen ortodokseista kaksi kolmasosaa asuikin ns. luovutetun Karjalan alueella. Tilanne muuttui kuitenkin talvi- ja jatkosodan myötä, kun Karjalan väestö joutui jättämään kotinsa ja sijoitettiin ympäri Suomea. Uusilla alueilla karjalainen kulttuuri ja tavat olivat monille vieraita ja aiheuttivat kummeksuntaa. Usein evakot joutuivat kohtaamaan suuria henkisiä ja sosiaalisia vaikeuksia. Varsinkin ortodoksit herättivät epäluuloja ja useimmille esimerkiksi ortodoksinen kirkko ja sen tavat olivat outoja ja monesti ortodoksiset siirtolaiset saatettiin leimata ”ryssiksi”.² Sota-aikaan varsinkin viranomaiset pyrkivät luomaan yhteishenkeä siirtolaisten ja kantaväestön välillä. Nykyinen tutkimus kuitenkin osoittaa, ettei siinä aina onnistuttu ja, että siirtolaisia kohtaan eli vahvoja ennakkoluuloja ja osaa väestöstä kohdeltiin jopa julmastikin karjalaisuutensa vuoksi.³

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää miten sotavuosina kahdessa eri sanomalehdessä käsiteltiin siirtokarjalaisia yleensä, siirtokarjalaisia ortodokseja sekä ortodoksista kirkkoa. Kiinnostukseni kohteena ovat yleiset asenteet näitä ryhmiä kohtaan. Sinänsä asenteiden tutkiminen on haastavaa ja esimerkiksi lehdistökeskustelusta on vaikea löytää yksittäisten ihmisten asenteita. Termi asenne ei kuitenkaan tarkoita vain yksilön negatiivista tai positiivista suhtautumista johonkin ilmiöön, vaan asenteella on myös sosiaalinen ulottuvuus. Yksilö on osa isompaa

¹ Heikkinen 1989, 11.

² Kärkkäinen 1999, 202.

³ Kananen 2010, 14-15.

kokonaisuutta ja näin ollen asenteitakin voidaan tutkia tietyn joukon asenteina. Asenne on myös jotain, jolla yksilö kytkeytyy tai suhtautuu sosiaaliseen todellisuuteen.⁴ Lehtikirjoituksista voidaankin olettaa luettavan juuri tällaisia yleisiä asenteita. Lehdistön julkituomat asenteet eivät kuitenkaan kerro koko totuutta tuon ajan asenteista. Joitain poikkeuksia lukuun ottamatta kysymys on siitä, millaisia asenteita lukijoiden haluttiin omaksuvan. Tietenkin myös tästä voi päätellä jotain vallitsevista asenteista, joihin lehtikirjoittelulla haluttiin puuttua tai joita niillä haluttiin vahvistaa. Tutkimuksessani käyn läpi sitä millaisia yleisiä asenteita lehtikirjoittelu tuo ilmi ja mitä asenteita lehdistö halusi tuoda esille. Lisäksi tutkin sitä, millaisia asenteita ihmisten haluttiin omaksuvan ja kuinka näitä tiettyjä näkemyksiä perusteltiin lukijoille. Millä keinoin kirjoittaja perustelee omaa kantaansa? Millä määreillä siirtolaisia ja ortodokseja kuvattiin? Olivatko ne sävyiltään positiivisia vai negatiivisia? Mielenkiintoista on myös se, korostetaanko kirjoituksissa siirtolaisten ja kantaväestön erilaisuutta vai yhtenäisyyttä.

Tutkin artikkeleita diskurssianalyysin avulla. Sanna Valtonen kuvaa artikkelissaan ”Hyvä, paha media” diskurssianalyysia ”teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi, jonka avulla on mahdollista tutkia hyvinkin erilaisia kielen käyttöön liittyviä kysymyksiä”. Diskurssianalyysi ei olekaan mikään yhtenäinen tutkimusmenetelmä, vaan se sisältää joukon kieltä ja sen käyttöä sekä yhteiskuntaa koskevia tutkimusmenetelmiä.⁵ Diskurssianalyysissa on kyse siitä, että sosiaalinen todellisuus nähdään useiden rinnakkaisten sekä keskenään kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa eri tavoin.⁶ Kieli kuvaa maailmaa, mutta antaa myös asioille merkityksiä, rakentaa ja järjestee todellisuuttamme. Kieltä ei oleteta todellisuuden kuvaksi vaan enemmänkin ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia merkityksiä ja kuvauksia kielen avulla rakennetaan. Kuitenkaan jako ”oikeaan” todellisuuteen ja kielen luomaan todellisuuteen ei ole diskurssianalyysin tarkoitus. Kieli ja todellisuus ovat kietoutuneet toisiinsa eikä niitä voida tarkastella erillisinä kokonaisuuksina.⁷

4 Vesala & Rantanen 2007, 28-29.

5 Valtonen 1998, 96.

6 Jokinen ym. 1993, 24.

7 Jokinen ym. 1993, 20-21.

Omassa työssäni käytän apuna retorisen diskurssianalyysin välineitä. Tässä analyysissä tutkitaan niitä kielen tuottamia merkityksiä, joilla pyritään tekemään jotkut todellisuuden versiot niin vakuuttaviksi, että kuulija tai lukija ne omaksuisi. Retorinen diskurssianalyysi tutkii millä tavoin puhuja pyrkii vakuuttamaan kuuntelijansa.⁸ Työtäni varten olen käynyt läpi Savon Sanomien sekä sanomalehti Ilkan vuosien 1939–45 lehdet systemaattisesti. Kävin työssäni läpi, mitä siirtokarjalaisista sekä siirtokarjalaisista ortodokseista kirjoitettiin sotavuosina. Lehdistä löytyi muun muassa raportteja, pakinoita ja mielipidekirjoituksia koskien siirtolaisia. Molemmista lehdistä löytyi myös runsaasti pieniä uutisia ja tiedotuksia siirtolaisista. Artikkelien määrät vaihtelivat paljon vuosittain ja lehtien välillä on suuriakin eroja (ks. taulukko 1 ja 2). Erittelin siirtolaisia ja ortodokseja koskevat artikkelit erikseen. Tämän lisäksi olen käynyt jokaisen artikkelin yksitellen läpi ja erotellut, mitä artikkelissa kerrotaan. Millaisista asenteista artikkeli kertoo? Millaisia asenteita kirjoittaja haluaa tarjota lukijoille, ja mitä keinoja hän käyttää saavuttaakseen tämän tavoitteen? Mielenkiintoista on myös se, kuka kyseisen artikkelin on kirjoittanut. Valitettavan usein lehdissä kuitenkin julkaistiin tekstejä ilman tietoa artikkelin kirjoittajasta.

Lähteistäni Savon Sanomat on vuonna 1907 alun perin maalaisliiton äänenkantajaksi perustettu sanomalehti, jota on alusta asti julkaistu Kuopiossa. Savon Sanomien valintaan vaikutti suuresti se, että sen levikkialue on ollut tärkeässä asemassa siirtolaisten saapuessa. Alueella on edelleenkin runsaasti ortodokseja ja Kuopio on Karjalan hiippakunnan keskus. Sanomalehti Ilkka on perustettu vuotta aikaisemmin, vuonna 1906. Nykyään Ilkan toimitus sijaitsee Seinäjoella, mutta tutkittavana aikana lehden toimitus sijaitsi Vaasassa. Ilkan valintaan vaikutti se, että mielestäni Pohjanmaa on hyvä vastakohta Savon alueelle. Se on alue, joka on ollut kauempana rintamasta. Oletuksenani oli, että näiden alueiden lehdistön kirjoittelusta on mahdollista löytää toisistaan poikkeavia asenteita.

Työni käsittelee molemmat lehdet omina kokonaisuuksinaan. Ensin luvussa kaksi käyn läpi Savon Sanomien siirtolaiskeskustelun. Ortodoksit ja ortodoksisen kirkon olen

⁸ Jokinen ym. 1999, 126-127.

rajannut omaksi aihealueeksi, jonka käyn läpi luvun kaksi lopussa. Luku kolme käsittelee sanomalehti Ilkkaa. Tässäkin luvussa perehdytään ensin siirtolaiskysymykseen kokonaisuutena ja lopuksi käsitellään asenteita ortodoksien kannalta.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Siirtolaisten sopeutumista sekä kantaväestön suhtautumista heihin on tutkittu aiemminkin jossain määrin. Jo vuonna 1952 Heikki Waris julkaisi tutkimuksen *Siirtoväen sopeutuminen*. Wariksen tutkimuksen tulos oli, että siirtoväki sopeutui hyvin uuteen elinympäristöönsä. Kantaväestön ja siirtolaisten välillä ei myöskään todettu olevan suurempia ongelmia. Uudempi tutkimus pitkälti kumoaa Wariksen käsityksen hyvin sopeutumisesta.

Tarja Raninen-Siiskosen perinteentutkimuksen alaan kuuluvassa väitöskirjassa *Vieraana omalla maalla* (1999) käsitellään siirtokarjalaisten muistelukerrontaa. Haastatteluilla on selvitetty muun muassa sitä kuinka siirtoväki koki sopeutumisensa uusille asuinpaikoille ja kuinka heidät otettiin vastaan. Tämä tutkimus osoittaa muun muassa sen, että siirtoväen ja kantaväestön välillä ilmeni ongelmia, toisin kuin Waris väitti.

Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Pirkko Sallinen-Gimpl, jonka tutkimuksista työssäni käytän vuonna 1994 ilmestynyttä tutkimusta *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*, joka käsittelee karjalaisen ja suomalaisen kulttuurin kohtaamista.

1.3 Taustaa aiheelle

1.3.1 Sota ja siirtolaiskysymys

Toinen maailmansota syttyi syyskuussa 1939. Saksa oli hyökännyt Puolaan 1.9.1939, jonka seurauksena länsivallat julistivat sodan Saksaa vastaan kolme päivää myöhemmin. Tämän jälkeen sota alkoi levitä Eurooppaan. Suomea sota uhkasi lokakuussa 1939. Suomalaiset kutsuttiin Moskovaan neuvottelemaan Suomea koskevista kysymyksistä. Neuvostoliitto vaati Suomea luovuttamaan Suomenlahden suuret saaret ja osan Karjalankannasta, osan Petsamosta Jäämeren rannalta ja vuokraamaan Hangon Itä-Karjalasta saatavia aluekorvauksia vastaan. Vaateisiin ei suostuttu ja 30.11.1939 Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen – talvisota syttyi.

Karjalaisten evakuoiminen oli aloitettu jo syksyllä 1939 varotoimenpiteenä. Evakuoiminen ei kuitenkaan onnistunut kovinkaan hyvin. Esimerkiksi lääninhallituksella sekä sotilasviranomaisilla tuntui olevan erilaiset käsitykset evakuoinnin välttämättömyydestä kuin sisäministeriöllä. Siirtolaisten huoltoa ei myöskään ollut järjestetty, vaan he saivat tulla toimeen omillaan, mikä aiheutti sen, että siirtolaiset alkoivat palata takaisin kotiseudulleen ja näin ollen evakuointi oli ollut turhaa.⁹

Kun sota syttyi 30. marraskuuta, Viipurin lääninhallitus antoi käskyn tyhjentää Kannaksen vyöhykkeen, Raja-Karjalan sekä Harlun kunnan.¹⁰ Suurin osa väestöstä pakeni, mutta osa jäi mottiin rintamalinjojen väliin ja joutui sotavangiksi. Yhteensä sotaa karkuun lähteneitä siirtolaisia oli noin 400 000. Evakuoitavat kuljetettiin junilla heidät vastaanottaviin kuntiin, jossa heidät sijoitettiin joko kouluille tai maaseudun taloihin.¹¹

⁹ Waris 1952, 46–47.

¹⁰ Virolainen 1988, 8-9.

¹¹ Sallinen-Gimpl 1994, 20.

Rauhansopimus tuli voimaan maaliskuussa 1940. Suomi menetti alueita, ennen muuta Karjalan. Tämän seurauksena aloitettiin luovutetun alueen tyhjentäminen. Evakuointivaiheessa ajateltiin, että tilanne olisi vain väliaikainen eikä tämän evakuoituneen väestön sijoittaminen ollut siten ajankohtainen kysymys. Rauhansopimuksen myötä siirtolaiskysymys tuli ratkaistavaksi.¹²

Kaikkiaan valtion huollon varassa olevia siirtolaisia todettiin olevan noin 380 000. Siirtolaiset olivat sijoittuneet suppealle alueelle ja tämän vuoksi aloitettiin ns. tasoitussiirrot. Siirtoväki jaettiin kunnittain eri lääneihin sijoitettavaksi. Tasoitus koski pääasiassa maaseudun väestöä – teollisuusväestö hakeutui itsenäisesti työskentelemään eri kaupunkeihin. Kesäkuussa 1940 astui voimaan myös pika-asutuslaki, jonka toteuttaminen kuitenkin jäi kesken sodan taas sytyttyä kesällä 1941.¹³

Rauhansopimuksen myötä aloitettiin toimenpiteet siirtolaisten sijoittamiseksi. Siirtoväen keskuudessa vallitsi kuitenkin tyytymättömyys ja uskottiin, että menetetyt alueet saadaan takaisin. Vuonna 1941 Suomi alkoikin lähestyä Neuvostoliiton vihollista Saksaa ja teki yhteistyötä tämän armeijan kanssa. Tämän tuloksena lopulta heinäkuussa 1941 suomalaiset joukot ylittivät itärajan ja valtasivatkin pian menetetyt alueet takaisin. Siirtolaisten keskuudessa uutinen otettiin riemulla vastaan. Pakoon lähtenyt väestö palasi suurimmalta osin takaisin hyvinkin nopeasti ja innokkaasti.¹⁴

Karjalaa alettiin jälleenrakentaa väestön palatessa koteihinsa. Lopulta sota kuitenkin kääntyi Neuvostoliitolle voitokkaaksi. Kesällä 1944 karjalaiset joutuivat jättämään uudestaan kotinsa. Sodan jälkeen raja palautui vuoden 1940 linjalle ja karjalaiset menettivät näin ollen pysyvästi kotinsa. Yhteensä luovutetuilta alueilta joutui lähtemään noin 430 000 asukasta, mikä oli noin 11 prosenttia Suomen väestöstä. Siirtolaisten sijoittaminen olikin mittava operaatio sodan runtelemalle maalle. Sijoitussuunnitelmassa pyrittiin siihen, että uusi kotiseutu vastaisi mahdollisimman

¹² Waris 1952, 49-51.

¹³ Waris 1952, 51-52.

¹⁴ Raninen-Siiskonen 1999, 12.

paljon vanhaa kotiseutua. Rajana pidettiin Haapamäki-Kajaani linjaa. Tuota linjaa pohjoisemmaksi siirtolaisia ei sijoitettu, mutta heitä siirtyi sinne vapaaehtoisesti. Iso osa siirtoväestä oli saanut elantonsa maanviljelyksestä ja heidän sijoittamiseen säädettiin vuonna 1945 maanhankintalaki. Siirtolaisille tuli hankkia tilat sodassa menetettyjen tilalle. Tätä varten maata hankittiin valtioilta, kunnilta, yrityksiltä sekä myös yksityisiltä henkilöiltä. Välillä pakkotoiminkin toteutettu maanluovutus aiheutti ymmärrettävästi katkeruutta kantaväestön keskuudessa.¹⁵

1.3.2 Ortodoksinen kirkko sotavuosina

Ennen sotia noin 50 000, eli noin kaksi kolmasosaa Suomen ortodokseista asui Karjalan alueella. 1930-luvulla kirkko oli elänyt niin sanottua kulta-aikaa – muun muassa luostarit kehittyivät ja suomenkielistä kirjallisuutta julkaistiin. Tämän kehityksen katkaisi sota. Karjalan ortodoksit joutui jättämään kotinsa ja ison osan omaisuudestaan. Ortodoksit sijoitettiin ympäri Suomea ja kirkollisen toiminnan – saati sitten uskonnonopetuksen järjestäminen oli vaikeaa näissä olosuhteissa. Takaisinvaltatulle alueelle kirkko palasi sittemmin hyvinkin pian. Jo syksyllä 1941 siirrettiin ensimmäiset seurakunnat takaisin Karjalaan. Kirkko oli menettänyt ison osan omaisuudestaan ja rakennuksistaan ja jälleenrakennus aloitettiin nopeasti. Tämä jäi kuitenkin kesken sodan puhjetessa uudelleen 1944. Nyt ortodoksinen kirkko aloitti työnsä viipymättä. Jumalanpalveluksia alettiin järjestää muun muassa koulujen saleissa, yksityiskodeissa sekä luterilaisissa kirkoissa. Ortodoksisten nuorten liitto ja Pyhän Sergein ja Hermanin Veljeskunta aloittivat myös toimintansa viipymättä. Myöhemmin siirtoseurakunnat lakkautettiin ja tilalle perustettiin 14 uutta seurakuntaa. Valtion avustuksella aloitettiin kirkkokunnan jälleenrakentaminen.¹⁶

¹⁵ www.luovutettukarjala.fi, 5.6.2010.

¹⁶ Koukkunen 1982, 300-301.

1.3.3 Sotasensuuri

Talvisodassa kansan mieliala oli yhtenäinen ja sota lyhyt. Tämän takia sensuurilla ei tuohon aikaan ollut vielä kovinkaan suurta merkitystä. Lähinnä sensuuri on toiminut sotatilannetiedotuksen sektorilla. Valvottiin pitkälti vain sitä, ettei lehdistö julkaisisi sellaista tietoa, joka voisi vaarantaa Suomen turvallisuuden.¹⁷

Talvisodan jälkeen tilanne muuttui. Väli rauhan ajan olot aiheuttivat levottomuutta ja erimielisyyksiä, jonka vuoksi kansan mielialan hoito nähtiin tärkeäksi. Tavoitteeksi otettiin talvisodan aikaisen yksimielisyyden tavoittaminen. Huhtikuussa 1940 annettiin yleiskielto. Tämän tarkoituksena oli estää valtion toimien arvosteleminen. Jatkosodan syttymisen myötä sensuuri ja virallinen propaganda jälleen tehostuivat: kaikki viralliset tiedotukset sopeutettiin samaa periaatetta käyttäen vallitsevaan tilanteeseen. Tämän vuoksi perustettiin VTL eli valtion tiedotuslaitos. Suunnitelmissa oli saksalaisen mallin mukainen propagandaministeriö, joka olisi toiminut läheisessä yhteistyössä sotilasjohdon kanssa. Tämä kuitenkin torjuttiin.¹⁸

VTL:n toimintaan kuului esimerkiksi kotirintamalle tarkoitettu propaganda. Se toimitti lehdistölle ja radioon muun muassa kirjoituksia, ohjelmia ja julkaisuja. Näillä julkaisuilla pyrittiin osoittamaan lukijoille poliittisen ja sotilaallisen ajattelun päälinjat. VTL välitti myös päivitettyjä sotilaallisia tilannetiedotuksia sekä rintamakuvaus – jatkosodan aikaan lehtimiehiä ei päästetty rintamalle. VTL pyrki toiminnallaan ”puolustustahdon ja sosiaalisen mielen ylläpitämiseen ja syventämiseen, hallituksen ja eduskunnan määrittelemien poliittisten suuntaviivojen selventämiseen, Suomea vastaan tähdätyn propagandan ja huhujen torjumiseen ja masennuksen vastustamiseen”.¹⁹

VTL:n tarkkailuosasto seurasi muun muassa lehdistön avulla kansan mielialoja. Tästä laadittiin viikoittain raportti, jota käytettiin hyväksi propagandan suunnittelussa. VTL:llä oli noin 70 julkaisusensoria eri puolilla Suomea niillä paikkakunnilla, joissa ilmestyi vähintään yksi merkittävä sanomalehti. Paikkakunnilla joilla ei ollut sensoria,

¹⁷ Perko 1980, 132.

¹⁸ Perko 1980, 132–133.

¹⁹ Perko 1980, 134–138.

lehdet kääntyivät itse lähimmän sellaisen puoleen. Erityisesti kiinnitettiin huomiota Helsingissä ilmestyviin valtakunnallisen levikin omaaviin lehtiin. Nämä lehdet olivatkin esimerkkinä pienemmille lehdille.²⁰

Suomessa kuitenkin vältettiin totaalista vallankäyttöä ja sensuurissa tavoiteltiin joustavuutta ja jopa jonkinsorttista vapaamielisyyttä. Lehtikirjoittelun suhteen pyrittiin siihen, että kirjoitteluun vaikutettiin etukäteen. Näin pyrittiin välttämään varsinaiset sensuroinnit – joita kuitenkin joissain määrin myös oli. Suomen uutisointi oli sensuurista huolimatta monipuolista – tätä väittämää tukee esimerkiksi se, että Tanskassa, Virossa ja Norjassa seurattiin suomalaisia tiedotusvälineitä aktiivisesti. Maiden oma tiedotus oli tuohon aikaan varsin heikkoa.²¹

²⁰ Perko 1980, 138-139.

²¹ Perko 1980, 145.

2 SAVON SANOMAT

2.1 Hyvin sopeutuvat siirtolaiset

2.1.1 ”Toisiamme ymmärtäen opimme”

Ennen sodan syttymistä vallitseva poliittinen tilanne on otsikoissa. Ensimmäiset maininnat evakoista löytyvät lokakuulta, jolloin muun muassa Savon Sanomissa²² mainitaan, ettei evakkojen paluuta kotiseudulle pidetä tässä tilanteessa suositeltavana. Marraskuun 7. päivän jälkeen Karjalasta ja evakoista alkaa löytyä mainintoja. Savon Sanomien kirjoittelusta heijastuu myötämielisyys evakoita kohtaan. Lehdessä julkaistaan muun muassa runoja, joissa silmiin pistävää on viittaukset Kalevalaan. Esimerkiksi Juho Konttisen runo:

”Kaakossa Karjalankannaksen kansa vaalivi maitaan ja mantujaansa.
Vartija idän ja vartija venään. Orjana ollut, ei orjana enää...Karjalan
kannas se Suomen on lukko, Väinölän vahti ja sortajan tukko, seisova
seinä ja vankka kuin vuori. Rajavahti varmin on Karjalan nuori...
Kaakossa Karjalankannaksen kansa soittavi Väinämöisen
kantelettansa.”²³

Samansuuntainen on myös Jussi Kukkosen runo, joka on nimetty ”Kalevalan kansan rukous”. Silmiin pistävät kohdat: ”Oi Herra suojele heimo Suomen, mi hajalle lyötynä vaeltaa...” ”..luo laajaksi Kalevan lasten luku...”²⁴ Näissä runoissa huomion kiinnittää ensin myötämielisyys karjalaisia kohtaan. Lisäksi kuitenkin voidaan huomata, että karjalaisista puhutaan juuri suomalaisena heimona. Kalevala nostetaan esille molemmissa runoissa ja näissä viitataan mielestäni siihen, miten Karjala on Kalevalan kotipaikka ja siksi siis arvokas osa Suomea. Runot korostavatkin siis karjalaisten ja muun Suomen yhtenäisyyttä – karjalaiset eivät ole oma vieras heimonsa.

²² Savon Sanomat 31.10.1939.

²³ Savon Sanomat 7.11.1939.

²⁴ Savon Sanomat 18.11.1939.

Hieman erilainen lähestymistapa löytyy taas artikkelista ”Hieman Suomen itärajan historiaa”, joka on ilmestynyt 14.11. Artikkelissa käsitellään suhteellisen puolueettomasti Karjalan alueen historiaa ja selvennetään, mikä alueen asema on kulloinkin ollut. Artikkelin on yllättävän puolueeton, eikä sillä mielestäni mitenkään yritetä oikeuttaa Karjalan kuulumista Suomelle. Sinänsä se siis poikkeaa muusta tuon ajan kirjoittelusta. Yleensä Karjalan kuulumista Suomelle pyrittiin puolustamaan eri keinoin.

Myös siirtoväkeä koskevat käytännön asiat alkavat nousta otsikoihin. Siirtoväen toimeentulo tuntuu herättävän keskustelua. Muun muassa seuraavanlaisia otsikoita löytyy: ”Siirtoväen toimeentulosta huolehtii valtiovalta”²⁵ sekä ”Siirtoväestölle työtä”.²⁶ On ymmärrettävää, että käytännön asiat herättävät keskustelua tuolloin. Suomessa elettiin vaikeita aikoja ja koko kansan elinolosuhteet olivat vaikeat. Oletettavastikin keskustelua herätti se, miten siirtolaiskysymys ja siirtolaisten toimeentulo hoidetaan. Monia varmasti mietitytti, miten siirtolaiskysymys vaikuttaa omaan toimeentuloon ja maan yleiseen tilanteeseen. ”Siirtoväelle työtä” artikkelissa korostetaan sitä, miten siirtolaiset pitäisi saada kiinni työhön. Kirjoittaja aloittaa perustelunsa seuraavanlaisesti: ”Järjestämällä siirtolaisille sopivaa työtä saadaan aika kulumaan hyvin ja mieliala pysyy virkeänä.” Kirjoittaja lähtee siis perustelemaan työn tekemistä siltä kannalta, että se olisi karjalaisten omalle mielialalle hyvä asia. Seuraavaksi tulee perustelu, joka kuitenkin alusta huolimatta vaikuttaa olevan kirjoittajan perimmäinen motiivi: ”Samalla siirtoväestö omalta osaltaan auttaa maaseutua ja koko maata selviytymään niistä vaikeuksista, joita nykyinen tilanne on aiheuttanut.” Mielenkiintoinen sanavalinta on termi ”nykyinen tilanne”. Kirjoittaja tietenkin tarkoittaa siirtolaisuuden aiheuttamia ongelmia Suomelle, mutta haluaa ilmaista asian korrektisti syyttämällä vallitsevaa ”tilannetta”.

Sodan sytyttyä uutisointi on hyvin tyypillistä – pääasiassa vihollisen tappioita ja omien joukkojen voittoja. Tämän kaltainen uutisointihan on hyvin tavallista sota-aikaan. Sodan sytyttyä myös evakot pääsevät enemmässä määrin otsikoihin. Hyvin tavallisia ovat raportit ja matkakertomukset evakoiden parista. Toimittaja lähtee evakoiden pariin

²⁵ Savon Sanomat 9.11. 1939.

²⁶ Savon Sanomat 18.11. 1939.

seuraamaan tilannetta. Monesti toimittaja myös haastattelee evakoita. Raportit on kirjoitettu hyvin myötämieliseen sävyyn.

Artikkeleissa mainitaan evakoiden menetyksistä ja vaikeuksista, mutta kovin pintapuolisesti – sodan kauhuja ei suuremmin kuvata. Varmastikin kansallinen mieliala haluttiin pitää korkealla ja siihen yhteyteen ei sodan kauhujen kuvaaminen sovikaan. Silmiinpistävää on kyseisten artikkeleiden karjalaista luonnetta ylistävä sävy. Karjalaiset kuvataan iloisiksi ja rauhallisiksi – vaikeudet hyvin vastaanottaviksi ja ihailtavaksi heimoksi.²⁷ Savon Sanomat kirjoittaa 12. joulukuuta näin: ”Mutta Karjalan naiset, vanhukset ja lapset ovat rohkeaa väkeä. Eivät he vaivojansa vaikerra eivätkä ole vaivojensa vankeja, vaan alistuvat kohtaloonsa ja uskovat, että vielä uusi päivä kaikki muuttaa voi.”²⁸

Yleensä näihin artikkeleihin on liitetty loppuun vetoamus muulle kansalle: auttakaa karjalaisia ja ottakaa heidät hyvin vastaan. Savon Sanomien artikkeli vetoaa lukijoihinsa näin: ”Karjalan mies taistelee uljaasti kotisi puolesta ja rauhan tullen rakentaa tätä kallista maata. Koeta ymmärtää heimolaistasi. Älä missään tapauksessa häntä vieroksu hänen ehkä vähän erilaisten elämätapojensa vuoksi tai muun syyn tähden.”²⁹ Kirjoitusten keskeisin sanoma tuntuukin olevan juuri se, että karjalaiset kuuluisi nähdä osana omaa kansaa ja heitä tulisi auttaa ja tukea. Huomionarvoista on se, että kirjoittaja kuvaa karjalaisia heimolaisiksi – korostaa yhtenäisyyttä. Samalla kuitenkin viitataan myös erilaisuuteen ja tuodaan esille se, että siirtolaiset poikkeavat kantäväestöstä. Erilaisuus tuodaan esille, mutta samalla halutaan myös vakuuttaa, että siirtolaiset ovat yhtä lailla ”omaa heimoa”, jota tulee auttaa ja joka tulee ottaa hyvin vastaan. Tätä perustellaan muun muassa sillä, että karjalainen on sotinut juuri Suomen puolesta ja joutunut tekemään suuria uhrauksia. Karjalaisten uhrauksiin viittaaminen onkin melko tyypillistä tuolle ajalle.

²⁷ Savon Sanomat 7.12., 12.12., 16.12., 21.12.1939.

²⁸ Savon Sanomat 12.12.1939.

²⁹ Savon Sanomat 16.12.1939.

Joulun alla 1939 Savon Sanomissa myös omaa kolumnia kirjoittava nimimerkki ”Maan Jussi” pohtii näin: ”Voimme kuvitella, millaiselta tällaisista toisten hoiviin joutuneista perheistä tuntuu, kun he muistelevat tuhoutuneita kotejaan ja niitä rauhan jouluja, joita ovat aikaisemmin viettäneet. Ei saa tulla kysymykseenkään, että vielä nurjalla kohtelulla raskauttaisimme heidän mieltään, vaan meidän on koetettava antaa heille kaikki se kodin lämpö ja hyvyys, jota voimme omalle perheellemme osoittaa.” Kirjoittaja vetoaa ihmisten tunteisiin koettaen saada lukijansa samastumaan siirtolaisten asemaan. Merkittävää on myös se, miten hän antaa lukijoille kuvan siitä, ettei missään nimessä saa tulla kysymykseenkään, että karjalaisia kohdeltaisiin huonosti. Hän antaa selkeästi mallin siitä, millainen toiminta on oikeaa ja millainen väärää. Tässä myös mielestäni jo melko selvä viitataan siihen, että ongelmia on ollut. Myös myöhempi tutkimushan viittaa siihen, että karjalaisten ja kantaväestön välit eivät olleet täysin mutkattomia ja ongelmia ilmeni.³⁰

Ennen joulua kirjoittelu siirtolaisista on muutoinkin vilkasta. Savon Sanomista löytyy mielipidekirjoitus, joka on otsikoitukin jo positiivisen kuvan siirtolaisista antavaksi: ”Toimeliasta siirtoväkeä”. Nimimerkki ”Tarkkailija” kertoo tapaamistaan nuorista karjalaisnaisista, joita hän kuvaa reippaiksi ja toimeliaiksi. Hän kertoo miten nämä nuoret naiset olisivat mielellään jääneet rintamalle sotilaita avustamaan, jos se vain olisi sallittu. Nyt he kuulemma reippaasti etsivät työtä ja palveluspaikkoja sijoituspaikkakunniltaan.³¹ Kirjoittaja tahtoo selvästi näillä esimerkeillä luoda kuvan työteliäistä siirtolaisista, joista ei ole kantaväestölle vaivaa vaan päinvastoin hyötyä. Karjalaisista pyritään selvästi luomaan positiivinen kuva lukijoille. Joulupuheessaan Kuopion piispa Eino Sormunen kehottaa ihmisiä muistamaan kotinsa menettäneitä siirtolaisia näin joulun aikaan.³² Loppuvuodeksi kirjoittelu keskittyy pitkälti sotatilanteeseen eikä siirtolaisista löydy mainintoja.

Myöskään aivan alkuvuodesta 1940 ei siirtolaistilanteeseen suuremmin puututa Savon Sanomissa. Löytyy vain harvoja mainintoja ja nekin keskittyvät käsittelemään siirtolaisille pidettyä juhlaa.

³⁰ Savon Sanomat 23.12.1939.

³¹ Savon Sanomat 21.12.1939.

³² Savon Sanomat 21.12.1939.

Kevättalvella kirjoittelu jälleen lisääntyy. 29.2 löytyy Lyyli Laitisen runo: ”On eessäsi oudot maisemat. Lie vieras myös heimon mieli? Kovin kaukana Karjalan kunnahat. Tavat oudot on, outo kieli. Mut eikö jo tunnu toisinaan kuin tuttaviks tulla voisi ja Karjala, Savo Suomenmaan kuin kaksoislapsia oisi? ” Laitinen kuvaa samassa runossa karjalaisia erilliseksi ja poikkeavaksi ryhmäksi, mutta myös korostaa samankaltaisuutta vertaamalla Savoa ja Karjalaa kaksosiksi. Toisaalta hän esittää kaksosajatuksensa kysymyksenä aivan kuin herättelisi lukijaa miettimään, voisiko näillä kahdella heimolla olla jotain yhteistä, jonka vuoksi siirtolaiset olisi ehkä helpompi hyväksyä.³³

Monesti kirjoittajat ilmaisevat asiansa totuuksina. He antavat ymmärtää, että tämä heidän ajamansa mielipide on ainoa oikea. Esimerkiksi maaliskuussa otsikolla ”Raskas rauha” kirjoittaja toteaa, että kotinsa menettäneille *on* annettava maata ja rakennettava uusi koti.³⁴ Samaa linjaa jatkaa myös artikkeli ”Isänmaallista yhteydentuntoa syventämään”. Tämän tekstin ovat allekirjoittanut iso joukko ihmisiä kuten muun muassa Eino Sormunen. Teksti on hyvin painokkaasti tiettyä asennetta kannattavaa ja tekee selväksi lukijoilleen jälleen, mikä on hyväksyttävä ja oikea tapa toimia. Kirjoitus alkaa seuraavilla sanoilla: ”Tänä kohtalokkaana aikana on kansamme ehdottomasti säilytettävä entinen yksimielisyys, velvollisuudentunto ja kuri ja suunnattava kaikki työnsä ja tarmonsä siihen, että raskain uhrein uudelleen vapaaksi ostettu isänmaa voisi tarjota turvallisen kodin ja riittävän elämisen mahdollisuudet jokaiselle kansalaiselleen.” Lisäksi todetaan muun muassa, että ”ei saa tulla kysymyksenkään, että yritettäisiin hyötyä veljiemme hädästä”. Tätä kyseistä käytöstä perustellaan esimerkiksi seuraavasta syystä: ”Maailman tila on niin levoton, uhkaavat vaarat niin ilmeiset, ettei mitään ole laiminlyötävä, mitä voidaan tehdä kansamme turvaamiseksi uusilta järkytyksiltä ja sen sisäisen elinvoiman vahvistamiseksi.” Kyse ei kirjoittajan mukaan ole vain siis myötätunnosta vaan yhtenäisyys on jokaisen omaksi parhaaksi ja turvaksi.³⁵ Lehdestä löytyy myös vetoomuksen nimellä kulkevia tekstejä, joissa suoraviivaisesti todetaan, että siirtolaisia on autettava. Esimerkiksi Kuopion läänin maaherra toteaa, että yhtenäisyys on säilytettävä ja sijoituskysymyksessä kansalaisten tulee auttaa valtiovaltaa osoittamalla hyvää tahtoa ja auttamishalua.³⁶

³³ Savon Sanomat 29.2.1940.

³⁴ Savon Sanomat 14.3.1940.

³⁵ Savon Sanomat 19.3. 1940.

³⁶ Savon Sanomat 16.3.1940.

Karjalaisten saapuminen Savon seudulle alkaa näkyä lehden sivuilla maaliskuun lopusta alkaen. Otsikoina muun muassa seuraavanlaisia: ”Siirtoväki kansoittaa maakuntamme”, ”Siirtoväen tulva Kuopion lääniin oli valtava”. Artikkeleissa korostetaan siirtolaisten valtavaa määrää ja sen tuomia haasteita. Artikkelin sanoma on muuten hyvin samantapainen jokaisessa – siirtolaisia on autettava ja heille on löydettävä sijoituspaikka ja omaisuus on korvattava. Kansalaisten on autettava valtiovaltaa tässä työssä. Löytyy myös erään emännän kuvaus evakkoon lähdöstä. Tarkoitus on ehkä saada lukijat samastumaan siirtolaisten tilanteeseen. Kirjoittaja myös kertoo, miten siirtolaiset eivät valita vaan tyytyvät kohtaloonsa.³⁷ Hyvin tavallista onkin kertoa, miten siirtolaiset ovat alistuvia eivätkä valita kurjasta kohtalosta huolimatta. Näin siirtolaisista maalataan melko ihannoiva kuva lukijoille. Tietenkin voidaan kääntää ajatus päälaelleen ja miettiä, miten negatiivisia asenteita päinvastainen kuvaus olisi luonut.

Siirtoväen kohteluun puututaan tuolloin Siirtoväen Huollon Keskusten johtajana toimineen Urho Kekkosen radiopuheen merkeissä. Tästä puheesta käy ilmi, että ongelmia siirtolaisten ja kantaväestön välillä on olemassa – useinhan lehdessä on jätetty nämä seikat mainitsematta. Yleensä artikkelit antoivat hyvää esimerkkiä lukijoilleen kertomalla hyvin sopeutuvista siirtolaisista ja vieraanvaraisesta kantaväestöstä. Kekkonen kohdistaa sanansa pitkälti kantaväestölle hyvinkin arvostelemaan sävyyn. Kekkosen mukaan ihmisten on tingittävä omasta mukavuudestaan siirtolaisten hyväksi. Hän toteaa tämän olevan velvollisuutemme. Hän puhuu siis me-muodossa suomalaisista – kaikkien meidän on autettava. Perusteluina hän käyttää sitä, että siirtolaiset ovat uhranneet niin paljon Suomen hyväksi. Vääränlainen käytös tuomitaan esimerkkitapauksilla: ”Räikeimpänä esimerkkinä tohtori Kekkonen mainitsi, että eräässä Länsi-Suomen pitäjässä on pappilaan täytynyt sijoittaa siirtoväkeä poliisivoiman avulla, kun sitä vapaaehtoisesti ei otettu vastaan.” ”Ne joiden kodit ovat sodan hävityksessä säästyneet, eivät omassa yltäkylläisessä rauhassaan ymmärrä ensinkään velvollisuuksiaan niitä kohtaan.”³⁸

Samana päivänä siirtolaisten kohteluun puututaan useammaltakin taholta. Professori J. J. Mikkolan kokemuksiin Satakunnassa perustuva kirjoitus ”Siirtoväkeä kohdellaan huonosti Länsi-Suomessa” viestittää samantyyppisiä ajatuksia kuin yllä oleva Kekkosen

³⁷ Savon Sanomat 30.3., 4.4., 9.4. 1940.

³⁸ Savon Sanomat 9.4.1940.

puhekin. Mikkola kertoo, miten Satakunnassa vain harvat majoittavat siirtolaisia ilman maksua ja yleensä majoitusolosuhteet ovat olleet huonot: ”Päärakennukset ovat tyhjinä ja kovia kokenut siirtoväki sijoitetaan navettakamareihin ja muihin ihmisasumuksiksi käytännöllisesti katsoen kelpaamattomiin suojiin.” Hän toteaa myös, että ”on käsittämätöntä, miten täydellinen vastakohta tässä suhteessa on olemassa itäisen ja läntisen Suomen välillä.” Vääränlainen käytös tuomitaan melko jyrkästi artikkelin lopussa: ”Ynseys karjalaisia kohtaan ja pyrkimys taloudellisesti hyötymään heidän kustannuksellaan on maanpetturuutta.”³⁹ Nämä tekstit kuvaavat hyvin sitä asennetta, joka kansalaisten haluttiin omaksuvan – siirtoväen huono kohtelu oli väärin ja ehdottoman tuomittavaa. Ihmisten haluttiin tuomitsevan tämän tyyppinen käytös myös omassa elämässään. Lisäksi Savon Sanomat antaa tämäntyyppisillä artikkeleilla tietynlaisen kuvan myös oman levikkialueensa ihmisistä – lehti kertoo, että juuri Länsi-Suomessa suhtaudutaan siirtolaisiin huonosti ja näin ollen Itä-Suomessa käytös on esimerkillisempää.

Hieman erilainen artikkeli löytyy muutamaa päivää aikaisemmin. Jo otsikko on muotoiltu erikoisesti: ”Kuopion läänin osalle tulee n. 80,000 siirtovierasta”.⁴⁰ Otsikossa huomion kiinnittää juuri tuo sanavalinta ”siirtovieras”. Ehkä kirjoittaja haluaa saada siirtolaisuuden kuulostamaan mahdollisimman positiiviselta asialta käyttämällä tätä vieras-termiä. Tai sitten siirtolaisuutta pidettiin vain ohimenevänä tilana – siirtolaiset eivät ole alueen pysyviä asukkaita. Artikkelin kertoo ensi alkuun faktoja tilanteesta ja sen jälkeen kantaväestön suhtautumisesta tulokkaisiin. ”Varsinaisen asujamiston suhtautuminen on ollut hyvin ystävällistä eikä yleensä jätä moitteen varaa.” Ongelmia ei siis kirjoittajan mukaan ole ainakaan Savon alueella. Huomionarvoista on se, että lehti kertoo suhtautumisen siirtolaisiin olevan ongelmaton juuri Savon alueella. Samaan aikaan lehti julkaisee artikkelin Länsi-Suomen päinvastaisesta tilanteesta. Lännessä toimitaan siis väärin ja alueen siirtolaisiin kohdistuva huono käytös tuomitaan. Itä-Suomen hyväksyvämpi ilmapiiri on se, johon artikkeleissa kannustetaan. Muutoin keskustelu on pääasiassa uutisointia ja tiedotuksia siirtolaisten sijoittamisesta ja huollosta.

³⁹ Savon Sanomat 9.4.1940.

⁴⁰ Savon Sanomat 2.4.1940.

Huhtikuun lopulta lehdestä löytyy luterilaisen kirkon arkkipiispan Erkki Kailan kirjoitus ”Siirtoväen puolesta”. Kirjoituksessaan Kaila maalaa kuvaa karjalaisten menetyksistä ja pyrkii saamaan lukijat samastumaan siirtolaisten tilanteeseen. Hän vetoaa Raamattuun ja Jeesuksen ohjeeseen ”Mitä tahdotte muiden tekevän teille, tehkää myös heille” pyytäänsä ihmisiä auttamaan siirtolaisia. Lukijoille helpommin lähestyttäväksi artikkelin tekee kohta, jossa hän kehottaa myös karjalaisia muistamaan kantaväestön vaikeudet ja auttamaan toinen toisiaan. Lopuksi hän vielä vertaa karjalaista ja länsisuomalaista ihmisluontoa hyvin tyypilliseen tapaan: karjalainen on vilkas ja puhelias kun taas länsisuomalainen on vakaa ja hiljainen. Hän perustelee näiden kahden ihmisryhmän vaikeuksia juuri näillä eroilla. Lopuksi hän vetoaa yhteiseen ylvääseen päämäärään sovun rakentamisen tarkoituksena: ”Paljon kärsivällisyyttä tarvitaan molemmiin puolin. Mutta päämäärä on korkea: entistä eheämpi ja yhtenäisempi Suomen kansa.” Yleensä vastaavanlaisissa kirjoituksissa vedotaankin juuri siihen, että sopu palvelee loppujen lopuksi myös kantaväestön etuja – ei vain siirtolaisten. Siirtolaiskysymyksestä pyritään tekemään yhteinen asia.⁴¹ Jälleen voi huomata Kailankin kirjoituksessa saman linjan kuin monessa muussakin artikkelissa: siirtolaisten ja kantaväestön yhtenäisyyttä korostetaan ja siihen kehoitetaan, mutta toisaalta taas puhutaan näiden kahden ryhmän eroista. Siirtolaiset nähdään omana poikkeavana ryhmänä joka halutaan kuitenkin sulattaa osaksi muuta Suomea. Artikkelissa viitataan myös ”länsisuomalaisen” ja karjalaisen eroihin. Tämän voi käsittää moitteena juuri läntistä Suomea kohtaan tai sitten Kaila viittaa termillä länsisuomalainen koko Suomeen vastakohtana Karjalan alueelle.

Toukokuun puolella myös Viipurin piispa Yrjö Loimaranta on kirjoittanut vetoamuksen Suomen kansalle otsikolla ”Toisiamme ymmärtäen opimme”.⁴² Papiston vetoamukset ovatkin hyvin yleisiä. Todennäköisesti on lukijoihinkin vetoavampaa, että yhtenäisyyden aatetta ajaa papistoon kuuluva henkilö kuin että siitä kirjoittaisi maallikko. Myös Loimaranta rakentaa viestinsä samaan tyyliin kuin Kaila – ensin kuvaillaan siirtolaisten kokemuksia ja tämän jälkeen vedotaan Raamattuun ja lähimmäisenrakkauteen. Lopuksi ilmaistaan vielä huoli kansakunnan yhtenäisyyden puolesta vaikeina aikoina.

41 Savon Sanomat 27.4.1940.

42 Savon Sanomat 7.5.1940.

Toukokuun lopussa kirjoittelu on pitkälti tiedotuksia ja uutisia pika-asutuksesta ja muista käytännön asioista.

2.1.2 ”Siirtoväen pika-asutuslaki on ratkaistava nopeasti”

Kesäkuun ensimmäinen päivä Maan Jussi tuo kolumnissaan esille sen seikan, että pika-asutuslain oli luvattu valmistuvan vappuun mennessä, mutta vielääkään se ei ollut valmis. Hän myös korostaa kirjoituksessaan yhteistyötä kantaväestön ja siirtolaisten välillä: ”Työtoveruus on myöskin paras keino sovittamaan niitä hankaluuksia, joita mahdollisesti on sattunut siirtoväen ja heidän asuntotalojensa isäntäväen välillä.” Maan Jussi myöntää siis jälleen sen, että ongelmia on ilmennyt. Kirjoittajalla tuntuu myös olevan tapa ilmaista asiansa totuuksina kuten hän nytkin sanoo faktana sen, että työtoveruus on paras keino. Maan Jussi ajaa selkeästi yhtenäisyyden aatetta ja ”myy” sen lukijoilleen ainoana hyväksyttävänä toimintatapana.⁴³ Kirjoituksissa on aina selkeä yhtenäinen linja: jos ongelmia mainitaan olleen niin kyseinen käytös varsinkin kantaväestön puolelta tuomitaan.

Samana päivänä Savon Sanomissa on myös ilmestynyt pikku uutinen ”Pika-asutuslaki eduskunnan käsiteltävänä”. Tämänkin uutisen kirjoittaja on sitä mieltä, että maata on saatava siirtolaisille pian.⁴⁴ Neljäs päivä kesäkuuta julkaistaan lehdessä Karjalan Liiton hallituksen julkilausuma, jossa ilmaistaan hyvin suorasti se, että siirtolaiset ovat tyytymättömiä vallitsevaan tilanteeseen. Lausumassa vedotaan siihen, että karjalaiset ovat uhranneet maan puolesta paljon eivätkä ole ansainneet nyt sellaista kohtelua, jota valtion taholta saavat. Tässä viitataan pika-asutuslain viivästymiseen sekä korvausten määrään.⁴⁵ Jälleen karjalaisten oikeuksia perustellaan uhrauksilla, joita he ovat tehneet. Myös nimimerkki Urmakka, joka kirjoittaa ”Eduskunnasta ja käytäviltä” palstaa, puuttuu pika-asutuslakikysymykseen ja siitä nousseeseen harmistukseen. ”Karjalan siirtoväki puolestaan osoittaa ehkä joskus silloin tällöin hermostuksen merkkejä, mikä ei

⁴³ Savon Sanomat 1.6.1940.

⁴⁴ Savon Sanomat 1.6.1940.

⁴⁵ Savon Sanomat 4.6.1940.

ole ihmeteltävääkään, sillä ovathan he nyt toistaiseksi ikään kuin irtolaisia.” ”Mutta siirtoväenkin on osaltaan ymmärrettävä muun Suomen väestöä. Me olemme kaikki heikkoja ihmisiä, itsekkäitä ja ehkä pahansuopiakin.”⁴⁶ Kirjoittaja pyrkii ymmärtämään molempia osapuolia – kantaväestökin voi hänestä käyttäytyä välillä väärin, mutta se on vain ymmärrettävää ja inhimillistä. Muutoinkin pika-asutuslaki puhututtaa paljon. Asia on varmasti ollut ajankohtainen ja lukijoita henkilökohtaisesti koskettava. Muun muassa: ”Korvauslakiesitys saa ankaraa arvostelua eduskunnassa”, ”Menetetyn omaisuuden korvaamisesta lakialoite eduskunnalle”, ”Siirtoväen pika-asutuslaki on ratkaistava nopeasti”, ”Keskustelua korvauslaista”, ”Pika-asutuslaki käsitelty suuressa valiokunnassa”, ”Pika-asutuslaki”.⁴⁷

Kesäkuun kahdeksantena päivänä Maan Jussi pohtii jälleen korvauskysymyksiä ja miettii, mitä ne tekevät maan yhtenäisyydelle. Kolumnissaan ”Eduskunnasta ja käytäviltä” Urmakka taas pohtii taas hyvin kärkevästikin sitä, miten siirtolaiskysymyksessä rasiset on hänen mielestään jätetty maatalousväestön kannettavaksi.⁴⁸ Kesäkuun lopussa pika-asutuslaki vahvistetaan ja se nousee otsikoihin. Otsikoissa muun muassa ”Pika-asutuslaki hyväksytty eduskunnassa lopullisesti” ja ”Pika-asutuslaki vahvistettu”.⁴⁹ Korvauskysymys aiheuttaa kuitenkin vielä närää ja esimerkiksi Maalaisliiton puoluekokouksessa Savon Sanomien raportin mukaan vaaditaan oikeudenmukaisia korvauksia.⁵⁰ Asuttaminen puhuttaa myös muuten. Esimerkiksi 18.6. löytyy sisäministeriön ilmoitus ”Siirtoväen sijoittaminen tapahtui aluksi epätasaisesti”. Siinä selvitetään, miksi siirtolaisia on aluksi siirretty juuri tietyille alueille enemmän.⁵¹ Kesäkuun kuudentena päivänä lehdestä löytyy lääninhallituksen poliisitarkastajan Valentin Soinin haastattelu, jossa kerrotaan siirtoväen majoitustoiminnasta. Haastattelu on neutraali ja informoiva ja siinä Soini kertoo muun muassa, millaiset olot olivat siirtolaisten saapuessa ja mikä siirtolaistilanne nyt on.⁵²

⁴⁶ Savon Sanomat 4.6.1940

⁴⁷ Savon Sanomat 6.6., 8.6., 13.6., 18.6.1940.

⁴⁸ Savon Sanomat 8.6., 11.6.1940.

⁴⁹ Savon Sanomat 20.6., 29.6.1940.

⁵⁰ Savon Sanomat 27.6.1940.

⁵¹ Savon Sanomat 18.6.1940.

⁵² Savon Sanomat 6.6.1940.

Heinäkuussa pika-asutuslaki puhututtaa edelleen. Savon Sanomien mukaan Karjalan Liiton kokouksessa oli todettu, että korvauslakiehdotus tulisi hylätä.⁵³ Anselm Alestalon haastattelussa todetaan, että ”siirtoväen maanhankintaa varten laaditun asutuslain henki ei loukkaa talonpoikaisomistuksen periaatetta”.⁵⁴ Muutoinkin suurin osa tuntuu olevan karjalaisten puolella korvauskysymyksessä – korvaukset kuuluvat siirtolaisille. Savon Sanomien mukaan eduskunnassa oli herännyt vilkasta keskustelua koskien korvauslakia. Suurin osa oli ollut karjalaisten puolella tässä asiassa.⁵⁵ ”Kodin piiri” – palstalla moititaan valtion hidasta toimintaa ja puolustetaan siirtolaisia: ”Nyt ei saa syntyä nurina niidenkään kesken, jotka joutuvat toisten hyväksi luovuttamaan kovallakin työllä ansaitsemiaan varoja.”⁵⁶ Ilmeisesti siis maanluovutus on aiheuttanut ongelmatilanteita, joihin pyritään puuttumaan. Huomionarvoista on se, että ”nurina” ym. tuomitaan yksiselitteisesti vääränlaiseksi toiminnaksi. Jälleen lehdistö antaa esimerkin siitä, mikä on tilanteessa oikea tapa toimia tuomitsemalla vääränlaisen toiminnan. Muutoinkin pika-asutuslaki näkyy lehdissä. Savon Sanomat muun muassa julkaisee pika-asutuslain kokonaisuudessaan.⁵⁷ Heinäkuun 27. päivänä lehti uutisoi: ”Korvauskysymys uudella pohjalla”. Uutisessa todetaan, että siirtolaisille maksetaan täydellinen korvaus menetetyistä omaisuudesta 320 000 markkaan asti. Kirjoittaja toteaaakin uudesta tilanteesta, että ”siirtoväki tuntee varmaan tyydytystä”.⁵⁸ Otsikoissa näkyy myös muun muassa: ”Siirtoväen asema”, ”Korvauslaki oli eilen toisessa käsittelyssä”, ”Menetetyn omaisuuden korvaaminen”, ”115 Pika-asutustoimikuntaa aloittanut työnsä”.⁵⁹ Myös muut siirtolaisia koskevat asiat alkavat taas nousta otsikoihin. Heinäkuun 20. päivänä lehti raportoi Mannerheimin lastensuojeluliiton kesäsiirtolasta siirtolaisten lapsia varten. Löytyy myös uutinen kurssiavustuksesta siirtolaisten naisille sekä uutinen siirtolaisten koulunkäynnistä.⁶⁰

Kolmas elokuuta korvauslaki puhututtaa runsaasti. Lehestä löytyy jopa kuusi artikkelia aiheesta. Kirjoittajien mielipide tulee selvästi esiin jo artikkelien otsikoissa.

⁵³ Savon Sanomat 2.7.1940.

⁵⁴ Savon Sanomat 6.7.1940.

⁵⁵ Savon Sanomat 11.7.1940.

⁵⁶ Savon Sanomat 18.7.1940.

⁵⁷ Savon Sanomat 13.7.1940.

⁵⁸ Savon Sanomat 27.7.1940.

⁵⁹ Savon Sanomat 23.7., 30.7.1940.

⁶⁰ Savon Sanomat 20.7., 27.7.1940

Korvauksissa on päästy ”onnelliseen ratkaisuun” eli siirtolaiset ovat saamassa korvauksensa. Kirjoittajat tuntuvat olevan kovin helpottuneita asian saamasta käänteestä. Kansan jakautumista on ilmeisesti pelätty ja artikkelissa otsikolla ”Onnellinen ratkaisu” todetaankin, että ”Tämä ratkaisu on sellainen, että se mitä voimakkaimmin yhdistää kansamme”.⁶¹ Aleksi Lehtinen kirjoittaa samassa lehdessä siitä kuinka kansan on puhallettava nyt yhteen hiileen. ”Ilman vanhurskaita tekoja on mahdotonta säilyttää saavutettua yhteishenkeä. Sen tähden on meidän alttiisti kannettava sodan johdosta eniten kärsimään joutuneiden kansalaisten kuormaa tasoittamalla osia”.⁶² Yhteishengen vahvistaminen tuntuu hyvin ilmeiseltä näitä artikkeleita lukiessa ja yhteishenki onkin se, mihin artikkeleissa yleensä vedotaan. Perustelu on yleensä sama – yhteishengen takia näin on toimittava. Yleensä annetaan myös ymmärtää, että Suomi jää sodan jalkoihin ilman tätä yhteishenkeä. Välttämättä sitä ei suoraan sanota, mutta siihen viitataan.

Korvauslakikeskustelun jälkeen siirtolaiskeskustelu käy vielä vilkkaana muutaman päivän. Keskustelua käydään muun muassa tahoista, jotka käyttävät väärin korvausvaatimuksia sekä siirtolaisten ja pika-asutustilojen määristä eri paikkakunnilla. Pari mielenkiintoista artikkelia löytyy myös kuudes elokuuta ilmestyneestä lehdestä. Ensimmäinen käsittelee kansanedustaja Tilda Löthman-Koposen eduskuntapuheenvuoroa. Puheessaan hän on selkeästi korvauskysymyksessä siirtolaisten puolella ja puhuu menetetyistä Karjalasta kaihoisasti. ”Paljon arvokkaita sivistysarvoja jäi Karjalan maille. Sinne jäi ainutlaatuiset kalevalaiset rakennukset ja pyhäköt, sinne jäi niiden mukana sitä kansanomaista kulttuuria, jota nuori sivistyksemme on paljon tarvinnut ja olisi voinut vieläkin niin monissa kohdin hyväkseen käyttää uutta rakentaessaan vanhan pohjalle.”⁶³ Karjalaan viitataan juuri suomalaisen kulttuurin kehtona ja kalevalaisen kulttuurin arvostusta nostetaan esille Karjalasta puhuttaessa.

Toinen huomionarvoinen kirjoitus on ”Tarkkailijan” kertomus karjalaisisännästä, joka oli saanut maatilan itselleen. Kirjoituksessa lainataan isännän mietteitä siitä, kuinka hän kaipaava rajan taakse jäänyttä kotiaan. Tarkkailija antaa kuvan työteliäästä isännästä, jota

61 Savon Sanomat 3.8.1940.

62 Savon Sanomat 3.8.1940.

63 Savon Sanomat 6.8.1940.

omien sanojensa mukaan alkoi siirtolaisasunnossaan vaivata ”tuntematon tauti” eli tarve päästä pellolle töihin. Näin hän sitten oman tilan saatuaan pääsee työhön kiinni. Kirjoitus maalaa kuvan työteliäistä siirtolaisista, joita kantaväestön ei tarvitse tuomita heidän varoillaan elävinä irtolaisina. Artikkelin maalaa myös kuvaa aktiivisesti itse toimivasta karjalaisesta, joka pyrkii sopeutumaan vallitsevaan tilanteeseen.⁶⁴

Tämän jälkeen keskustelu hiljenee hiukan ja lehdistä löytyy enimmäkseen pieniä uutisia ja tiedotuksia koskien käytännön asioita. Välillä siirtolaiskysymykseen puututaan enemmänkin. Käytännön ongelmat puhututtavat. Esimerkiksi otsikolla ”Siirtolaiskysymys ja pika-asutustoiminta” todetaan siirtolaiskysymyksen olevan vaikea. Tulokset ovat kirjoittajan mukaan puutteellisia ja pika-asutuksesta seuranneet rasitukset on jaettu epäoikeudenmukaisesti.⁶⁵ Löytyy myös maininta siitä, että siirtolaisia on pitänyt pakkomajoittaa Kuopiossa.⁶⁶ Syyskuussa lehdistä löytyy jälleen myös karjalaista luonteenlaatua ylistäviä artikkeleita, kuten muun muassa raportti karjalaisten tyttöjen emäntäkoulusta Suonenjoella. Artikkelissa kehdutaan tyttöjä iloisiksi ja nauraviksi.⁶⁷ Suomen huollon tarkastajan Aada Nevalaisen haastattelussa kerrotaan siirtolaisten sen hetkisistä oloista ja puutteista sekä kehdutaan karjalaisten omatoimisuutta: ”Seuratessa siirtoväkemme toimintaa näkee usein esimerkillistä omatoimisuutta ja oikeata vaikeuksien voittajamieltä.”⁶⁸ Samansuuntainen artikkeli löytyy lokakuulta. Artikkelin kertoo siirtolaismiehestä, joka on perustanut huonekaluliikkeen Varkauteen.⁶⁹ Siirtolaisten omatoimisuutta korostetaan ja ihailaan. Yleensä juuri näitä ominaisuuksia korostetaan karjalaisista puhuttaessa. Karjalaisista pyritään antamaan mahdollisimman hyvä kuva lukijoille.

Lokakuun ajan kirjoittelu keskittyy pika-asutuslakiin ja siirtolaisten sijoittamiseen. Poikkeuksena raportti siirtoväen juhlasta Varkaudessa, joka on otsikoitu: ”Karjalan kaipuu siirrettävä perintönä lapsillemme”. Ensin kerrotaan, mitä juhlassa tapahtui ja

⁶⁴ Savon Sanomat 6.8.1940.

⁶⁵ Savon Sanomat 24.8.1940.

⁶⁶ Savon Sanomat 5.9.1940.

⁶⁷ Savon Sanomat 5.9.1940.

⁶⁸ Savon Sanomat 10.9.1940.

⁶⁹ Savon Sanomat 17.10.1940.

lopuksi siteerataan juhlassa puheen pitänyttä Aaro Nuutista. Hänen mukaansa juhlaan osallistuneet karjalaiset olivat kiitollisia sen järjestäjille. Uutisen mukaan ”tätä tilaisuutta pitivät he merkinä siitä ystävällisyydestä ja osanotosta, jota paikkakunnan asujaimisto heitä kohtaan tuntee”.⁷⁰ Karjalaiset siis itse kertovat kantaväestön ottaneen heidät hyvin vastaan. Heli Kananen toteaa väitöskirjassaan (2010), että tämän tyyppinen karjalaisten oma kertomus hyvästä vastaanotosta ja sopeutumisesta oli keino integroitua muuhun väestöön. Kiitollisuuden korostaminen auttoi Kananen mielestä myös muuta väestöä hyväksymään siirtolaiset helpommin. Asioita haluttiin kaunistella oman aseman helpottamiseksi.⁷¹

Loppuvuodesta 1940 kirjoittelu koskee pitkälti pika-asutuslakia ja minne siirtolaisia on asutettu ja miten paljon. Vuoden vaihteessa käydään läpi kuluneen vuoden tapahtumia ja pohditaan tulevaa. Tässä yhteydessä vedotaan taas kansalaisiin siinä, että he säilyttäisivät yhtenäisyytensä ja ottaisivat karjalaiset hyvin vastaan. ”Meidän on otettava maakuntaamme asumaan jäävät siirtolaiset hyvin vastaan. Tarjottava heille yhteistyötä kanssamme ja opetettava heidätkin täällä hyvin viihtymään, tätä maakuntaa rakastamaan omanaan, osana isänmaatamme.”⁷² Jälleen todetaan, että näin kuuluu toimia ja annetaan lukijoille esimerkki siitä miten siirtolaisiin tulisi suhtautua. Tämän tyyppisiä artikkeleja voisi pitää julkisena asennekasvatuksena. Väestöstä haluttiin kitkeä pois negatiiviset asenteet. Näin siirtolaisetkin olisi helpompi sopeuttaa uuteen ympäristöönsä.

2.1.3 Ongelmatonta sopeutumista ja ikäviä poikkeuksia

Tammikuussa 1941 pika-asutuslaki puhututtaa edelleen. Nyt pinnalle nousee siirtolaiskysymys ruotsalaisilla alueilla. Otsikon ”Pika-asutus ruotsalais-seuduillamme” kritisoi sitä, miten eduskunnassa myös ruotsalainen eduskuntaryhmä oli kannattanut uutta ehdotusta. Kirjoittajan mukaan kuitenkin nyt lakia toimeenpantaessa se aiheutti

⁷⁰ Savon Sanomat 29.10.1940.

⁷¹ Kananen 2010, 268

⁷² Savon Sanomat 4.1.1941.

ruotsalaisseuduilla tyytymättömyyttä. Kirjoittaja tuokin esiin huolensa siitä, että tämä kysymys saattaa aiheuttaa vaikean poliittisen pulman.⁷³

Helmikuun ajan kirjoittelu koskee edelleen lähinnä pika-asutuslakia ja käytännön seikkoja kuten siirtoväen kalastusta.⁷⁴ Kalevalan päivänä Karjalan tilanne herättää odotetusti taas keskustelua. Suomalaisten yhtenäisyyttä korostetaan nytkin. Otsikolla ”Kalevan päivä – Karjalan päivä” kirjoittaja puhuu paljon Karjalan ja Kalevalan yhteydestä sekä vetoaa lukijoihinsa: ”Osoittakaamme myöskin käytännössä, että tämä yhtenäisyys säilyy ja yhä lujittuu. Kotiseutunsa menettäneen Karjalan väestön on saatava meidän keskuudessamme vapaan Suomen alueella sellainen koti, jossa se tuntee viihtyvänsä kuin konsanaan oman kansansa ja oman heimonsa keskuudessa.” Toisessa artikkelissa korostetaan yhtenäisyyttä myöskin: ”Me tarvitsemme toisiamme. Erikoisesti näin Kalevalan päivänä on syytä korostaa yhdistäviä tekijöitä. Emme rakenna isämaata syyttelemällä toisiamme.”⁷⁵ Kevään ajan siirtolaiskeskustelu on suhteellisen hiljaista. Lehdestä löytyy hajanaisia artikkeleita, joissa käsitellään muun muassa pika-asutustiloja, karjala-kerhoja ja juhlia.

Kesän kynnyksellä siirtolaiset alkavat taas nousta otsikoihin. Artikkelissa ”Siirtoväki uudessa ympäristössä” kirjoittaja käsittelee sitä, miten siirtolaisiin on suhtauduttu. Kirjoittajan mielestä kantaväestön ja siirtolaisten välillä ei ole ollut suurempia ongelmia ja mahdolliset ongelmat ovat olleet vain ikäviä poikkeuksia. Siirtoväki ja kantaväestö ovat tulleet hänen mukaansa toimeen ”jopa erittäin hyvin.” Lopuksi kirjoittaja toteaa: ”Suhtautuminen siirtoväkeen tulee sekä luontevaksi että asialliseksi, jos aina ja kaikissa olosuhteissa pidämme mielessämme erään seikan: me olemme kiitollisuudenvelassa karjalaisille. Kestävän naapurisovun rakentaminen riippuukin aivan olennaisesti siitä, miten elävästi jokainen suomalainen, joka on saanut siirtoväkeä naapurikseen jaksaa tajuta tämän seikan velvoituksen.”⁷⁶ Nämä karjalaisten ja kantaväestön yhteisymmärrystä ylistävät artikkelit ovat mielestäni hieman hämmäntäviä

⁷³ Savon Sanomat 18.1.1941.

⁷⁴ Savon Sanomat 13.2.1941.

⁷⁵ Savon Sanomat 27.2.1941.

⁷⁶ Savon Sanomat 20.5.1941.

nykytutkimuksen valossa. Artikkeleita lukiessa mietin, miten ne ovat syntyneet. Onko tarkoitus luoda käsitystä yhtenäisestä Suomesta vai antaa kenties hyvä esimerkki suomalaisille siirtolaisiin suhtautumisesta? Vai onko kyseessä tutkimuksissakin paljastunut tarve sopeutua ja helpottaa omaa asemaa? Esimerkiksi Tarja Raninen-Siiskonen on tullut tutkimuksessaan siihen tulokseen, että siirtolaisilla on monesti ollut tarve kaunistella asioita ja jopa valehdella kysyttäessä kantaväestön suhtautumisesta. Tämä on ymmärrettävää sillä, ongelmista puhuminen olisi saattanut vaikeuttaa siirtolaisten asemaa entisestään.⁷⁷ Tietenkin tulee huomioida myös se, että karjalaisten ääni ei näissä artikkeleissa pääsee kuuluviin. Kirjoitukset on suunnattu enemminkin kantaväestölle ja niinpä niitä voidaan pitää tietynlaisena asennuskasvatuksena – ongelmia aiheuttaneita asenteita haluttiin muuttaa. Siirtolaisten asenteisiin ei kirjoituksissa puututa.

Toukokuun 27. päivänä lehdessä julkaistiin karjalaisten kokouksen päätöslauselma, jossa vaaditaan siirtolaiskysymyksen nopeaa ratkaisua. Kokous vaati, että karjalaiset pääsisivät pikimmiten kotiutumaan ja käsiksi työhön.⁷⁹ Kesäkuun alusta löytyy vielä Siirtoväen Huollon johtajan William Kotilaisen haastattelu. Haastattelussa hän kertoo siirtolaistilanteesta Rautalammilla. Haastattelussa keskitytään pika-asutuslakiin sekä siirtolaisten harrastustoimintaan. Artikkelin on sävyltään neutraali ja informoiva. Artikkelissa lisäksi annetaan ymmärtää, että maan luovutus on sujunut hyvin: ”Maanomistajat ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta luovuttaneet maitaan siirtoväen viljelykseen nurkumatta.” Lisäksi jälleen toivotaan kantaväestöltä ymmärrystä ja tukea siirtolaisia kohtaan.⁷⁸ Sanavalinta nurkumatta antaa ymmärtää jo kirjoittajan kannan asiaan: maata tulee luovuttaa siirtolaisille ja vastusteleminen sekä asiasta valittaminen ovat turhaa ja halveksuttavaa käytöstä.

2.1.4 Tarmokkaat jälleenrakentajat

Jatkosodan sytyttyä uutisointi keskittyy sotaan. Elokuussa 1941 otsikoihin pääsee Itä-Karjalan tilanne ja alueen suomensukuiset asukkaat. Samoihin aikoihin lehdessä aletaan

⁷⁷ Raninen-Siiskonen 1999, 153–157.

⁷⁸ Savon Sanomat 27.5.1941.

⁷⁹ Savon Sanomat 7.6.1941.

uutisoida myös Karjalaan palaavasta väestöstä.⁸⁰ Lehdissä aletaan kirjoittaa Karjalan vapauttamisesta ja siitä, kuinka ”tuhansien karjalaisperheiden hartain toive on toteutunut tai toteutumassa”.⁸¹ Syyskuussa raportoidaan jo kotiin palaavasta väestöstä ja uuden elämän järjestymisestä takaisin vallatuilla alueilla.⁸² Karjalaan paluu on ymmärrettävästi otsikoissa. Paluuta pidetään onnellisena tapahtumana.

Lokakuulta 1941 löytyy enimmäkseen kirjoittelua Itä-Karjalasta ja alueen asukkaiden oloista Neuvostoliiton vallan alla. Joitain uutisia kotiin palanneiden siirtolaisten määrästä⁸³ sekä mainintoja esimerkiksi käytännön asioista kuten siirtolaisten karjasta⁸⁴ ja takaisinluovutettujen tilojen viljelystä⁸⁵. Tämän tyyppisistä kirjoituksista ei suuremmin voi lukea mitään asenteista. Pari huomionarvoista artikkelia kuitenkin loppuvuodelta löytyy. ”Suojärveltä Äänislinnaan” on Tk-rintamakirjeenvaihtajan kuvaus takaisinvallatuilta alueilta. Kirjoittaja kuvaa artikkelissa pitkälti maisemia sekä vihollisen aikaansaamaa tuhoa ja rappiota.⁸⁶ Toinen artikkeli käsittelee siirtolaiskysymystä ruotsalaisalueilla. Artikkelissa kerrataan sitä, miten ruotsalainen väestö vastusti maan luovutusta siirtolaisten saapuessa. Kirjoitus pyrkii olemaan suhteellisen neutraali, mutta joiltain osin voi lukea tekstistä myös narkästystä. Kirjoittaja puhuu esimerkiksi ”pyhästä ruotsalaisesta maasta” jota ei voitu luovuttaa ”kaikkensa menettäneille karjalaisille⁸⁷”. Asenne ruotsalaisalueiden maanomistajiin on melko selvästi luettavissa. Ruotsinkielisten suhtautumista maanluovutukseen paheksutaan ja tämän kaltainen toiminta leimataan vääräksi.

Tammikuussa 1942 siirtolaiskeskustelu käy vilkkaana. 6.1. Savon Sanomissa julkaistiin Kuopion maaherran Heikkisen radiopuhe. Heikkinen puhuu yhteishengestä ja siitä, kuinka suomalaisilla ei ”ole varaa takertua arvoihin jotka voivat vaarantaa saavutetun yksimielisyyden”.⁸⁸ Tämä artikkeli viittaa taas mielestäni siihen, että kantaväestön suhtautuminen siirtolaisiin on negatiivista ja, että tuohon asiaan halutaan valtion taholta

⁸⁰ Savon Sanomat 7.8.1941.

⁸¹ Savon Sanomat 19.8.1941.

⁸² Savon Sanomat 6.9., 13.9., 30.9.1941.

⁸³ Savon Sanomat 14.10., 4.12.1941.

⁸⁴ Savon Sanomat 10.12.1941.

⁸⁵ Savon Sanomat 27.11.1941.

⁸⁶ Savon Sanomat. 9.10.1941

⁸⁷ Savon Sanomat 21.10.1941.

⁸⁸ Savon Sanomat 6.1.1942.

puuttua. Kirjoitus on mielestäni jälleen suunnattu kantaväestölle ohjeistukseksi siitä mikä on oikeanlaista toimintaa. Lisäksi löytyy mainintoja pika-asutuksesta sekä siirtolaisten määristä.⁸⁹ Tammikuun lopulta löytyy vielä artikkeli ”Karjalan liitto ankean ajan synnyttämä”, jossa eri tahot puolustavat Karjalan Liiton olemassaoloa ja toimintaa. Karjalan Liitosta liikkuu artikkelin mukaan vääränlaisia kuvia, jonka takia ilmeisesti tämäntyylinen artikkeli on täytynyt kirjoittaa.⁹⁰

Helmikuulta löytyy kirjoittelua Karjalan sotilashallinnosta⁹¹ ja siirtolaisten huoltoavustusten jakamisesta.⁹² Keväämmällä löytyy käytännön asioihin liittyviä uutisointeja kuten esimerkiksi väestön paluusta kotiseudulleen⁹³, siirtoväen viljelyksiä⁹⁴, rakennustoimintaa⁹⁵ ja uutinen kansanedustajien vierailusta alueella⁹⁶. Huhtikuun lopulta löytyy myös sodassa itse mukana olleen Ale Holopaisen kirjoitus ”Karjalaisten muuttaessa”. Hän kertoo siinä tunteikkaasti siitä, mitä Karjalan takaisinsaanti merkitsee karjalaisille ja toteaa, että suomalaisten on yhteisvoimin autettava karjalaisia uuden elämän alkuun Karjalassa.⁹⁷

Keväältä 1942 löytyy myös runsaasti Tk-kirjeenvaihtajien kuvauksia Karjalasta. Suurimmaksi osaksi nämä artikkelit keskittyvät tuttuun tapaan kuvaamaan ympäristöä ja asukkaista kerrotaan vähemmän. Tk-kirjeenvaihtajien artikkelit ovatkin ajalle tyypillisiä. Kirjoittelua kontrolloitiin ja selkeästi vain tiettyntyyppiset artikkelit hyväksyttiin. Se mitä karjalaisista kirjoitetaan on positiivista – he rakentavat sinnikkäästi uutta ja ovat positiivisilla mielin.⁹⁸ Alkukesästä artikkeleita löytyy pika-asutustilojen vuokrauksesta⁹⁹ ja karjan hankinnasta¹⁰⁰ sekä maatalousministeri Viljami Kalliokosken haastattelu, jossa ministeri kertoo Karjalan viljelystilanteen olevan siedettävä sekä karjalaisten olevan reippaita.¹⁰¹

89 Savon Sanomat 9.1., 14.1.1942.

90 Savon Sanomat 27.1.1942.

91 Savon Sanomat 14.2.1942.

92 Savon Sanomat 15.2.1942.

93 Savon Sanomat 17.3.1942.

94 Savon Sanomat 3.4.1942.

95 Savon Sanomat 16.4.1942.

96 Savon Sanomat 19.4.1942.

97 Savon Sanomat 29.4.1942.

98 Savon Sanomat 5.3., 12.3., 25.3., 15.4., 26.4.1942.

99 Savon Sanomat 5.6.1942.

100 Savon Sanomat 20.6.1942.

101 Savon Sanomat 11.6.1942.

Loppukesältä ja syksyltä Savon Sanomista löytyy kuvauksia jälleenrakennustyöstä sekä Karjalan nykytilanteesta. Elokuulta löytyy raportti ”Tuokiokuva nykypäivän Kannakselta”. Kirjoittaja kertoo siinä yhden perheen tarinan ja sen miten perheen isän, kersantti Damskin, taloa on päätynyt rakentamaan koko hänen komppaniansa. Artikkelili ylistää sotamiesten yhteishenkeä ja halua auttaa jälleenrakennustyössä.¹⁰² Artikkelilla pyritään antamaan hyvä esimerkki yhteistyöstä ja yhteishengestä, jota suomalaisten kuuluisi vaalia. Syyskuulta löytyy kuvaus Laatokan saaresta ja sen tilanteesta. Artikkelili keskittyy kuitenkin pitkälti itse saareen ja sen tilaan eikä mainitse suuremmin ihmisiä.¹⁰³ Lisäksi syksyltä löytyy käytännön asioita koskevia lyhyitä artikkeleita muun muassa verotuksesta ja syyskylvöistä.

Loppuvuodesta jälleenrakennus puhututtaa vielä jonkun verran. Pinnalla ovat jälleenrakennuksen ongelmat eli työvoiman ja rakennusmateriaalin puute. Jälleenrakennustyön kerrotaan kuitenkin olevan ongelmista huolimatta vilkasta ja työ nähdään ensiarvoisen tärkeänä.¹⁰⁴

Tammikuulta 1943 löytyy artikkeli otsikolla ”Savolaisia miniöitä saapuu Mantsiin”. Artikkelili kertoo Mantsinsaaren uudelleen asuttamisesta. Kirjoittaja antaa positiivisen kuvan jälleenrakennustyöstä ja elämän uudelleen rakentamisesta paikkakunnalla – suurin osa ihmisistä on palannut kotiin, iso osa rakennuksista on säästynyt ja opetuskin on kouluissa saatu hyvin käyntiin.¹⁰⁵

Kesäkuulta ja heinäkuulta ei löydy siirtolaisista suuremmin mainintoja, ainoastaan heinäkuussa artikkeli jälleenrakennustyöstä. Artikkelissa ”Palautettujen alueiden jälleenrakennustyötä johtaa ja ohjaa maanviljelysseurajärjestö” kerrotaan jälleenrakennustyöstä ja mainitaan sen edistyneen hyvin. Huomion kiinnittää artikkelin alku jossa, ylistetään jälleen Karjalan kansan sitkeyttä ja ahkeruutta: ”Karjalan asukkaat ovat totta totisesti tarmokasta ja sitkeää kansaa. Liikuttavaa on todeta millä kotiseudunrakkaudella siellä suhtaudutaan tyystin hävitettyihin ja raiskattuihin kyliin.

¹⁰² Savon Sanomat 20.8.1942.

¹⁰³ Savon Sanomat 15.9.1942.

¹⁰⁴ Savon Sanomat 3.11., 16.12.1942.

¹⁰⁵ Savon Sanomat 12.1.1943.

Miten tämä heimo onkaan jaksanut kantaa koettujen aikojen raskaat koettelemuksen, joutuu kysymään itseltään, kun näkee viljelijäin iloisina ja elämänuskoa pursuvina ahertavan pelloilla uuden, pienen tupansa vierellä, joka useinkaan on tuskin puolta tai kolmattaosaa entisestä, monestikin kookkaasta asuinrakennuksesta.”¹⁰⁶ Kirjoittaja haluaa antaa lukijoille kuvan työteliäistä sekä positiivisista siirtolaisista jotka vaikeuksienkin keskellä jaksavat ahertaa. Artikkelin antaa myös ymmärtää, että siirtolainen huolehtii kaikesta huolimatta itse elinkeinostaan eikä näin ole rasite kantaväestölle.

Elokuulta löytyy pari pientä uutista Karjalan jälleenrakennustyöstä. Molemmat koskevat Karjalaan myönnettyjä avustuksia.¹⁰⁷ Muutenkin syksyltä löytyy vain vähän mainintoja karjalaisista, kuten pieni artikkeli karjan kysynnästä Karjalassa sekä siirtolaisten lukumääriä Mikkelin läänin alueella.¹⁰⁸ Joulukuussa julkaistaan viipurilaisen kirjailijan Lempi Jääskeläinen tarina viipurilaisesta kauppiasta otsikolla ”Viipurilainen isänmaanystävä”.¹⁰⁹ Tarina on kuvitteellinen, mutta jo otsikko luo haluttua kuvaa karjalaisesta – karjalainen mies on isänmaanystävä.

2.1.5 ”Iloiset karjalaiset” uudelleen evakkotiellä

Vuoden 1944 alussa elettiin vielä jälleenrakentamisen aikaa Karjalassa. Jälleenrakentamisesta käytiin paljonkin keskustelua lehdissä. Savon Sanomista löytyi mielipidekirjoitus, joka käsitteli asian saamaa julkisuutta. Kaikkialla maassa ei oltu tyytyväisiä siihen, että Karjalaan suunnattiin niin paljon resursseja. Muun muassa Helsingin Sanomissa oli esitetty vastustavia mielipiteitä. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, miten eri tavalla Savon puolella asiaan suhtauduttiin. Resurssien suuntaaminen juuri Karjalaan nähtiin ensiarvoisen tärkeänä koko valtakunnan etuja ajatellessa. Jälleen mielipidettä puolusteltiin koko Suomen etujen mukaisena. Alueen asukkaita ihailtiin ja ylistettiin heidän sinnikkyytensä ja työteliäisyytensä takia. Vastustajat olivat sitä mieltä, että tunnesyiden annettiin vaikuttaa liikaa tässä kysymyksessä.¹¹⁰

¹⁰⁶ Savon Sanomat 9.7.1943.

¹⁰⁷ Savon Sanomat 13.8., 19.8.1943.

¹⁰⁸ Savon Sanomat 19.9; 11.9., 6.10.1943.

¹⁰⁹ Savon Sanomat 12.12.1943.

¹¹⁰ Savon Sanomat 16.1.1944.

Jälleenrakennustyöstä ja Karjalan oloista löytyy useampiakin kirjoituksia. Sävy kirjoituksissa on pitkälti sama: Karjalan jälleenrakennustyötä pidetään arvokkaana ja tärkeänä ja saavutuksia alueella kehuaan. Ulkopuolisiin näkemyksiin viittaaminen on myös yleistä tässä asiassa.

Helmikuun jälkeen kirjoittelu Karjalasta hiljenee. Harvat kirjoitukset koskevat pääasiassa jälleenrakennukseen myönnettyjä varoja. Toukokuussa 1944 pidettiin Lappeenrannassa sankarivainajien muistojuhla. Ministeri Salovaaran siellä pitämä puhe julkaistiin Savon Sanomissa. Siinä Karjalasta puhutaan taas hyvin positiiviseen sävyyn ja ihmisiä kehoitetaan myötäelämään sen kohtaloa. Karjalaa ei nähdä Suomesta poikkeavana alueena. ”Kun vihollinen äskettäin taas uudisti vaatimuksensa Karjalan luovuttamisesta, oli johdonmukaista, että me nousimme tuota vaatimusta torjumaan. Tämä on uusi vakuuttava näyte meidän suomalaisten vakaasta käsityksestä, että Karjala on erottamaton osa muuta Suomea, että sen pysyttäminen muun maan yhteydessä on valtakunnallemme elinehto.” Salovaara piti Karjalan menettämisen mahdollisuutta alkuna maan tuholle. Hän kannusti ihmisiä puolustamaan ja uhrautumaan Karjalan takia. Karjala nähtiin hyvin arvokkaana osana Suomea.¹¹¹

Kesäkuussa 1944 alkaa uutisointi vihollisen yleishyökkäyksestä Kannaksella. Ensi alkuun ei kotinsa jättämään joutuneista kirjoiteta. Uutisointi keskittyy Kannaksen sotatoimiin. Kirjoituksissa käyvät ilmi totta kai Suomen menetykset, mutta mielenkiintoista uutisoinnissa on vihollisten tappioiden ja omien joukkojen torjuntajen korostaminen. Tämä tietenkin on ajalle tyypillistä uutisointia – mieliala pidettiin korkealla uutisoinninkin avulla.

Kesäkuun loppupuolella evakot alkavat saada enemmän huomioita lehdistössä. Lehtiin alkaa ilmestyä kuvia evakoista, joilla vedotaan suomalaisten auttamishaluun. Mainoksiin ilmestyy aseveliarpa-mainoksia, joita ostamalla ihmiset voivat auttaa siirtolaisia. Auttamaan kannustetaan aktiivisesti. Ensimmäinen löytämäni varsinainen artikkeli on omanlaisensa ”matkakuvauks”. Kirjoittaja kulkee evakkojen mukana heidän matkallaan. Kirjoituksen sävy on jopa kummallisen positiivinen ottaen huomion aiheen,

¹¹¹ Savon Sanomat 24.5.1944.

josta kerrotaan. Eräskin evakkotaipaleella oleva mies oli kertonut kirjoittajan mukaan olevansa mielissään, kun pääsee taas Raumalle. Hän oli kertonut saaneen aiemmin hyvän vastaanoton siellä. Junassa oli joku tokaissut että ”kyllä on sentään aivan toista olla evakkona näin kesällä, muistatteko millaista oli 40:n asteen pakkasessa?” Muutenkin evakkojen kerrottiin olevan hyväntuulisia ja hymyileviä. Kirjoittaja kertoi tekstissään jopa Suomen kauniista luonnosta, jota hän pääsi evakkojunan mukana kulkiessaan ihailemaan.¹¹² Kaikin puolin kirjoituksen positiivinen sävy tuntuu kummalta. Evakkojen menetyksistä ei suuremmin kerrota vaan pikemminkin siitä, miten mukavasti heidän matkansa pois kotikunnilta sujui. Artikkelin mukaan karjalainen ei sure eikä valita, vaikka on juuri menettänyt kotinsa. Jostain syystä siirtolaisten menetyksiä ei surra ja heidät halutaan kuvata iloisina joka tilanteessa. Siirtolaisten kerrotaan myös olevan mielissään, kun pääsevät takaisin sijoituspaikkakunnilleen – siellä on ollut hyvä olla. Ongelmista vaikeneminen onkin tapa häivyttää ristiriitoja ja sopeutua.¹¹³

Eräässä haastattelussa tiedustellaan lotilta evakuoinnin sujumisesta. Kyseinen artikkeli antaa sekin hyvin positiivisen kuvan siirtolaisuuden käynnistymisestä. Tekstissä painotetaan molemminpuolista tyytyväisyyttä majoituksen järjestelyissä. Kerrotaanpa myös erään koulun opettajainhuoneessa järjestystä kreikkalaiskatolisista ristiäisistä. Eräs lotta kertoo, että ”hoivissamme olleet karjalaiset ovat niin rauhallisia, kärsivällisiä ja kultaisia, että voimme vain ihailla heitä”. Siirtolaisiin tunnutaan suhtautuvan artikkelin mukaan hyvin positiivisesti ja myötämielisesti. Artikkelissa toivotaankin suomalaisilta sydämellistä vastaanottoa kotinsa menettäneille karjalaisille.¹¹⁴ Karjalaisista halutaan selkeästi antaa hyvin positiivinen kuva lukijoille.

Heinäkuun 1944 lehtikirjoitukset aiheesta ovat pitkälti vetoomuksia karjalaisten avustamiseksi ja vaate- ym. keräysilmoituksia. Karjalaisten kerrotaan myös olevan tervetullutta apua käynnistyvissä heinätöissä.¹¹⁵ Tähän kommenttiin törmään moneenkin otteeseen. Evakuoinnin todetaan sujuvan hyvin. Useissa eri artikkeleissa tulee ilmi eri

¹¹² Savon Sanomat 27.6.1944.

¹¹³ Kananen 2010, 266–267.

¹¹⁴ Savon Sanomat 28.6.1944.

¹¹⁵ Savon- Sanomat 12.7.1944.

tahojen halu auttaa siirtolaisia. Muun muassa maatalousnuorien kerrottiin haluavan auttaa siirtoväkeä ja vanhemmilta toivotaan ymmärrystä ja kannustusta tähän asiaan.¹¹⁶ Myös esimerkiksi saksalaissotilaat keräsivät rahaa siirtolaisia varten.¹¹⁷

Lehdessä on myös paljon keskustelua siirtolaisia tukevista Vapaan huollon keskuksista. Huomioita herätti toukokuussa pidetty Vapaan huollon Kuopion läänin keskuksen neuvottelu, johon osallistuivat muiden muassa piispa Eino Sormunen ja Heikki Waris. Lehdessä keskusteltiin muun muassa siitä, että siirtolaisille oli taattava oikeudenmukaisuus sijoituskysymyksessä.¹¹⁸

Vapaasta huollosta keskusteltiin lehdessä useampaankin otteeseen. Yleensä kirjoitusten sanoma oli sama: karjalaisten sitkeyttä ja omatoimisuutta uudelleen elämänsä järjestelyssä keuhuttiin ja kehoitettiin auttamaan karjalaisia parhaan mukaan. Kuvaukset karjalaisista ovat siis edelleen hyvin samansuuntaisia ja karjalaisia ihaillaan ja keuhutaan. Näillä artikkeleilla halutaan antaa kantaväestölle tietynlainen kuva siirtolaisista ja näin ollen ehkäistä syrjintää ja erimielisyyttä.

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia olivat myös lukuisat kirkkoa koskevat artikkelit ja kirkon henkilöiden mielipiteet siirtolaiskysymykseen. Jälleen kun siirtolaiset tarvitsevat tukea niin lausuntoja pyydettiin usein papistolta. Voi miettiä, koettiinko papistolla olevan tarpeeksi vaikutusvaltaa kansalaisiin. Eräässä artikkelissa Viipurin hiippakunnan piispa kertoi evakoiden matkasta ja siitä, mitä evakot odottivat perille päästyään. Odotuksiin kuului muun muassa työ, sopeutuminen ja myötätunto. Tämänkin tekstin tarkoitus oli mielestäni lähinnä vedota ihmisten hyväsydämisyyteen. Piispa Eino Sormunen puhui samaisessa lehdessä myös evakoiden tilanteesta. Kirjoituksessa viitataan myös siirtolaisten samaan huonoon kohteluun. Sormunenkin kiittää kuitenkin tämän sillä, että yleensä vastaanotto on ollut jopa sydämellistä.¹¹⁹ Jälleen tuntuu siltä, että ongelmia piilotellaan. Yleensä myöskään karjalaiset itse eivät saa puheenvuoroa lehden siirtolaiskeskustelussa. Mielipidettä sopeutumisesta ja karjalaisten mielialasta kysytään muilta tahoilta.

¹¹⁶ Savon Sanomat 11.7.1944.

¹¹⁷ Savon Sanomat 18.7.1944.

¹¹⁸ Savon Sanomat 21.7.1944.

¹¹⁹ Savon Sanomat 18.7.1944.

2.1.6 Mielenkiinto hiipuu

Loppuvuoden 1944 kirjoittelusta huomaa, että siirtolaisista alkaa tulla arkipäivää: tilanteesta ei enää suuremmin keskustella lehdistössä. Yleensä tuon ajan kirjoittelussa viesti on samankaltainen kuin aikaisemminkin: siirtolaisten sopeutuminen on sujunut hyvin eikä ongelmia ole ilmennyt suuremmalti. Kaikki osapuolet todistelevat tyytyväisyyttä.

Vuoden 1945 lehdissä voi huomata saman linjan: siirtolaisista on tullut arkipäivää eikä heistä suuremmin uutisoida. Siirtolaisia koskevat kirjoitukset käsittelevät yleensä käytännön asioita kuten muun muassa sitä, miten siirtolaisten äänestys vaaleissa toimii.¹²⁰ Siirtolaisten avustamisesta ja heitä avustavien järjestöjen toiminnasta löytyy vielä harvakseltaan keskustelua. Huomionarvoisia kirjoituksia löytyi joitakin. Kalevalan päivän aikoihin Kalevalasta käytiin keskustelua ja ympäri Suomen vietettiin Kalevalajuhlia, kuten Pohjois-Savon ja Karjalaisten Marttojen järjestämä juhla Kuopiossa ja Iisalmissa. Piispa Sormunen oli tuolloin korostanut puheessaan Kalevalan merkitystä Suomelle. Kirjoituksista ei käynyt ilmi se, että Karjalaa olisi Kalevalan yhteydessä korostettu saati edes mainittu. Tässä yhteydessä ainakin siis voidaan olettaa, että aikalaiset näkivät Karjalan ja sen kulttuuriperinnön osana Suomea eivätkä erillisenä alueena.¹²¹

Toukokuulta löytyy artikkeli, joka on otsikoitu tuttuun tyyliin: ”Karjalaiset kotiutuvat uuteen ympäristöön”. Kyseessä on raportti Lapinlahdella pidetyistä Vapaan huollon ja Raja-Karjalan Sivistysliiton järjestämästä juhlasta. Juhlaan kuului muun muassa vigilian toimittaminen ja lukuisia puheita, jotka pistivät silmääni. Kansanopiston johtaja V. Pesonen toivoi puheessaan ”paikkakuntalaisten ja siirtoväen välille muodostuvan vaikeuksista huolimatta hyvät suhteet ja karjalaisten sopeutuvan”. Tämä on niitä harvoja lausuntoja, joissa edes mainitaan mitään vaikeuksia olleen. Taas johtaja K. Kuusamo kuvasi puheessaan karjalaista luonnetta ja ”kehotti sitä nykyisissäkin vaiheissa säilyttämään karjalaisuutensa ja parhaat tapansa ja huolehtimaan siitä, ettei nykyisissäkään vaikeuksissa harkitsemattomilla teoilla ja puheilla aiheuttaisi arvostelua”.¹²² Kiinnostavaa on se, kuinka Kuusamo kehottaa juuri siirtolaisia varomaan

¹²⁰ Savon Sanomat 7.4.1945.

¹²¹ Savon Sanomat 1.3.1945.

¹²² Savon Sanomat 29.5.1945

sanojaan ja tekojaan. Ilmaisua on mielestäni voimakkaasti puolueellinen ja jopa paheksuva, vaikka sanomaa on yritetty lieventää puhumalla karjalaisten parhaista puolista. Samalla lause antaa ymmärtää, että siirtolaisista löytyy myös huonoja puolia jotka on pidettävä piilossa. Kuusamon lausahdus kertoo mielestäni myös siitä, että kantaväestön ja siirtolaisten välillä on ollut todellisia ongelmia – ei vain pientä alkukankeutta kuten yleensä annetaan ymmärtää. Ehkäpä hänen mielestään ongelmat johtuvat pääosin siirtolaisista ja siirtolaisten onkin oltava nyt se osapuoli joka joutuu vaikenemaan ja sopeutumaan. Kuusamon puhe tuo ilmi negatiivista asennetta siirtolaisia kohtaan. Siirtolaiset aiheuttavat alueella ongelmaa ja siirtolaisten tehtävä on olla aiheuttamatta omalla käytöksellään lisää ongelmia.

2.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko Savon Sanomissa

2.2.1 Ortodoksinen isänmaanystävä

Talvisodan ajan siirtolaiskeskustelu keskittyy lähinnä raportteihin evakkotaipaleelta sekä vetoomuksiin evakoiden auttamiseksi. Ortodoksinen kirkko ei vielä tässä vaiheessa saa paljoakaan huomiota. Savon Sanomista mainintoja ortodoksisuudesta löytyy tuolta ajalta kaksi. Seitsemäs joulukuuta 1939 on julkaistu raportti otsikolla ”Siirtoväen parissa”. Kirjoituksessa kerrotaan karjalaisten evakkomatkasta ja vedotaan lukijoiden auttamishaluun. Erästä evakkoa kuvailtaessa mainitaan myös karjalaisten uskonnollisuus: ”Me olemme nyt lähempänä Jumalaa kuin tavallisesti ja teki samalla hartaana ristinmerkin. Kreikkalais-katolinen ristinmerkki on tietenkin ulkonainen symboli, mutta kuvaa samalla sitä tosikristillistä hartautta, mitä sen tekijä tuntee.”¹²³ Näin kirjoittaja haluaa todistella lukijoilleen, että ortodoksi on kristitty siinä missä hekin ja tehdä näin ollen ortodoksisia siirtolaisia hieman helpommin lähestyttäväksi.

¹²³ Savon Sanomat 7.12.1939.

Otsikon ”Karjalan puolesta” alta löytyy 16.12. samantapainen raportti. Tässäkin kirjoituksessa vedotaan lukijoihin, jotta he ottaisivat siirtolaiset hyvin vastaan: ”Karjalan mies taistelee uljaasti kotisi puolesta ja rauhan tullen rakentaa tätä kallista maata. Koeta ymmärtää heimolaistasi. Älä missään tapauksessa häntä vieroksu hänen ehkä vähän erilaisten elämätapojensa vuoksi tai muun syyn tähden.” Tässä yhteydessä myös siirtolaisten mahdollinen ortodoksisuus mainitaan: ”Hänen uskonnolliset menonsa ovat sinulle ehkä outoja ja vieraita, mutta muista aina, että hän palvelee hart. samaa Jumalaa kuin sinäkin ja että hän on lämmin isänmaanystävä.”¹²⁴ Lukijalle halutaan ilmeisesti tehdä selväksi, että ortodoksisuus ei automaattisesti tarkoita venäläisyyttä vaan että ortodoksikin on yhtä lailla ”isänmaan ystävä”. Kuten aiemmin siirtolaisia koskevassa luvussa (2.1) totesinkin, monet artikkelit kuvaavat kahden väestöryhmän erillisyyttä ja samankaltaisuutta yhtä aikaa.

Sama tuntuu koskevan myös ortodokseja käsitteleviä artikkeleita. Ensimmäinen maininta ortodokseista vuodelta 1940 löytyy heti tammikuun alusta. Sivun alareunasta löytyy täysin muusta yhteydestä irrallinen kuva munkista. Kuvatekstissä lukee: ”Muuan Petsamon luostarista paennut munkki”. Kuvatekstin lisäksi kuvasta ei mainita mitään muuta.¹²⁵ Suuren viikon aikaan lehdestä löytyy piispa Eino Sormusen kirjoitus ”Hiljainen viikko”. Siinä hän kertoo pääsiäisenalusviikosta ja mainitsee myös ajoittain ortodoksit ja heidän perinteensä kuten virpomisen.¹²⁶ Ortodoksinen kirkko mainitaan myös artikkelissa ”Kirkkomme kärsi suuria menetyksiä sodan takia”. Tässä artikkelissa läpikäydään kirkon menetyksiä sodassa ja mainitaan myös ortodoksinen kirkko ja sen menetykset.¹²⁷ Ensimmäinen itsenäinen uutinen ortodoksisesta kirkosta löytyy huhtikuulta. Uutinen kertoo ortodoksisen kirkon senhetkisestä tilanteesta ja menetyksistä sekä siitä, että arkkipiispainistuin ja kirkollishallitus siirtyvät Kuopioon seuraavalla viikolla.¹²⁸

124 Savon Sanomat 16.12.1939

125 Savon Sanomat 4.1.1940.

126 Savon Sanomat 21.3.1940.

127 Savon Sanomat 4.4.1940.

128 Savon Sanomat 6.4.1940.

Keväästä ja alkukesästä 1940 ortodoksinen kirkko ei otsikoihin pääse. Seuraava maininta löytyy loppukesältä. Savon Sanomat uutisoi Valamon siirretyistä munkeista. Uutisessa kerrotaan 200 munkin sijoittuvan uuteen luostariin ja uutisessa käydään myös lyhyesti läpi rakennuksen kuntoa.¹²⁹ Elokuussa Savon Sanomat uutisoi lyhyesti Uuden Valamon rakennustoimista. Artikkeliki kertoo lyhyesti juhla jumalanpalveluksen tapahtumista ja Valamon tilanteesta.¹³⁰ Artikkeliki ”Kreikkalaiskatolisen siirtoväen enemmistö yhtenäiselle alueelle” kertoo suhteellisen kattavasti ortodoksinen kirkon tilanteesta. Kirjoittaja kertoo, että kreikkalaiskatoliset siirtolaiset on pyritty sijoittamaan yhtenäiselle alueelle, jonka keskuspaikaksi on nousemassa Kuopio. Hän myös haastattelee Aleksi Perolaa, joka selventää kattavasti kirkon tilannetta kuten mm. seurakuntien määriä sekä luostarien tilanteen.¹³¹

Seuraavat maininnat löytyvät joulukuulta, jolloin artikkeleita löytyy jopa neljä kappaletta. Kaksi ensimmäistä käsittelevät kreikkalaiskatolisen kirkon papiston kokousta Kuopiossa. Molemmat artikkelit kertovat kokouksen tapahtumista.¹³² Myös Valamo puhututtaa joulukuussa. ”Uusi Valamo nousee Heinävedellä Papinniemiessä” on otsikoitu artikkeliki, jossa haastatellaan luostarin varajohtajaa. Hän kertoo luostarin kunnostustoista sekä munkkien päiväohjelmasta.¹³³ Jouluaatolta lehdestä löytyy myös perinteinen arkkipiispan ”Joulutervehdys Suomen kreikkalaiskatoliselle kirkolle”.¹³⁴ Tämä artikkeliki on pitkälti suunnattu ortodokseille lukijoille hengennostatuksiksi.

Tammikuussa 1941 haastatellaan jälleen Aleksi Perolaa. Hän on mukana valtioneuvoston asettamassa toimikunnassa, joka kävi läpi ortodoksinen kirkon menetyksiä ja korvauskysymyksiä. Haastattelija kyselee tämän toimikunnan työskentelystä ja haastattelussa käydäänkin läpi pitkälti kirkon menetyksiä, velkoja ym.¹³⁵ Artikkelissa ”Kreikkalaiskatolinen siirtoväki maakunnissamme” puututaan

129 Savon Sanomat 27.7.1940.

130 Savon Sanomat 15.8.1940.

131 Savon Sanomat 24.10.1940.

132 Savon Sanomat 12.12., 14.12.1940.

133 Savon Sanomat 17.12.1940.

134 Savon Sanomat 24.12.1940.

135 Savon Sanomat 14.1.1940.

ortodoksien kohteluun. Artikkelissa mainitaan, että ortodoksit ovat saaneet valtaväestöstä poikkeavien tapojensa takia myös huonoa kohtelua ja tähän halutaan puuttua.

”Valistuneissa piireissä onkin suhtauduttu kreikkalaiskatoliseen siirtolaisväestöön ymmärtäväisellä hienotunteisuudella ja otettu heidät ystävällisesti vastaan. On kuitenkin kuulunut valituksia, että kaikkialla ei ole näin tapahtunut. Kreikkalaiskatolisen siirtoväen oudot ja sisämaan väestölle ennen tuntemattomat uskonnolliset menot ovat eräillä paikkakunnilla aiheuttaneet sen, että heihin on suhtauduttu vieroksuvasti, jopa suorastaan heidän isänmaallisuuttaan epäillen. Voidaan käsittää, kuinka syvästi sellainen haavoittaa ja katkeroittaa karjalaisten herkkää mieltä kaiken sen ohella, mitä he ovat saaneet kärsiä.”

Artikkelissa myös vedotaan siihen, että kreikkalaiskatolinen kirkko on luterilaisen kirkon ohella toinen kansankirkko, jolla on valtion suoma erityisasema Suomessa. Kirjoittaja kertoo karjalaisten olevan myös syvästi uskonnollisia ja toteaa, että kantaväestön tulisi sitä kunnioittaa ”niin kuin on aina kunnioitettava rehellistä uskonnollista vakaumusta”.¹³⁶ Artikkelin on siinä mielessä harvinainen, että siinä puututaan juuri ortodoksisen siirtoväen kohteluun ja niihin epäkohtiin, joita on ilmennyt. Selkeästi on havaittavissa, että monesti juuri ortodoksinen usko nähtiin venäläisyyteen liittyvänä. Tekstissä tuodaankin esiin jälleen isänmaallisuus ja se, miten yhtäläillä ortodoksi on isänmaan ystävä. Selkeästi tekstillä halutaan kantaväestön asenteisiin ortodokseja kohtaan. Ortodoksisuus leimattiin helposti venäläiseksi ja sen myötä siihen suhtauduttiin vihamielisesti. Lehden antama kuva on se, että ortodoksisuus on yhtä lailla suomalaista ja ortodoksi siirtolainen on isänmaan ystävä siinä missä muutkin. Mielenkiintoista on myös se miten karjalaiset nähdään juuri ortodoksina väestönä – kirjoittaja puhuu ortodokseista ja karjalaisista toistensa synonyymina. Helmikuussa lehdessä pohditaan korvauskysymyksiä ja uusien seurakuntien perustamista¹³⁷

¹³⁶ Savon Sanomat 21.1.1941.

¹³⁷ Savon Sanomat 11.2.1941.

Keskustelu hiljenee tämän jälkeen useaksi kuukaudeksi. Keväältä 1941 löytyy taas mainintoja ortodoksisesta kirkosta. Aleksi Perolaa on haastateltu jälleen komitean työtä koskien. Tällä kertaa puheenaiheena on oman uskonnon opetus ja sen järjestäminen. Haastattelussa käydään läpi uskonnonopetusta koskevia ongelmia ja niitä ratkaisuja, joita komitea on asiaan esittänyt. Tässä yhteydessä mainitaan, miten tärkeää oman uskonnon opetus on senkin takia, että ”ennenhän Karjalassa kreikkalaiskatolinen kirkko oli n.s. omalla maaperällään, mutta nyt se on ikään kuin tulokkaan asemassa, monin paikoin varsin vieraana ja outona uskontona”.¹³⁸ Ortodoksisuutta kuvataankin usein juuri vieraana ja outona kantaväestölle. Toukokuulta löytyy myös pieni uutinen ”Luostareille korvausta”. Siinä kerrotaan lyhyesti hallituksen esittäneen luostareille 25 miljoonan korvauksia, jota valiokunta pitää liian suurena.¹³⁹

2.2.2 Keskustelu hiipuu

Suomen vallattua takaisin luovutettuja alueita, nousee myös ortodoksisen kirkon omaisuuden tilanne noilla alueilla otsikoihin. Aleksi Perolaa haastatellaan jälleen elokuun lopussa 1941 ja hän kertoo, millaisia menetyksiä on koettu ja missä päin kirkkoja ja tsasounia on menetetty.¹⁴⁰ Uutisiin pääsee myös lyhyenä mainintana Konevitsan takaisinvaltaus. Uutisessa kerrotaan lähinnä, mitä rakennuksia luostarin alueella on edelleen ehjänä.¹⁴¹ Joulukuulta löytyy kaksi artikkelia: arkkipiispa Hermanin joulutervehdys¹⁴² sekä Valamon luostarin nykytilasta kertova kuvaus ”Munkit muuttavat Valamoon”. Tässä artikkelissa lähinnä kuvaillaan ympäristöä ja luostarin senhetkistä tilaa.¹⁴³

Vuonna 1942 Savon Sanomista ei mainintoja ortodoksikirkosta löydy ennen syksyä, jolloin otsikoihin pääsee Uusi Valamo. Toimittaja on haastatellut luostarin varajohtajaa joka on kertonut elämän Uudessa Valamossa sujuneen hyvin. Luostari kiinnostaa hänen

¹³⁸ Savon Sanomat 8.5.1941.

¹³⁹ Savon Sanomat 29.5.1941.

¹⁴⁰ Savon Sanomat 30.8.1941.

¹⁴¹ Savon Sanomat 30.9.1941.

¹⁴² Savon Sanomat 24.12.1941.

¹⁴³ Savon Sanomat 5.12.1941.

mukaansa ihmisiä ja matkailijoita on käynyt runsaasti. Paluusta Vanhaan Valamoon ei varajohtaja osaa sanoa mitään tarkempaa.¹⁴⁴

Lokakuussa 1942 Savon Sanomat uutisoi seuraavasti: ”Kr.-katolinen kirkkokunta jälleenrakentaa”. Kyseessä on Aleksi Perolan haastattelu. Toimittaja on tiedustellut Perolalta kirkollishallituksen muutosta takaisin Sortavalaan ja Valamon munkkien muutosta Vanhaan Valamoon. Haastattelu on lyhyt ja asiapitoinen. Perola toteaa kirkollishallituksen siirtyvän Sortavalaan niin pian kuin mahdollista, muttei pidä luostarin muuttoa vielä talven lähestyessä ajankohtaisena.¹⁴⁵

Uusi Valamo herättää mielenkiintoa vielä loppuvuodestakin. Pitkähkö artikkeli ”Luostari – rauhan tyyssija” kertoo elämästä Valamossa. Kirjoittaja kertoo näkemästään ja kertoo munkkien olevan ystävällisiä vieraille.¹⁴⁶ Artikkelin herättelee lukijoiden mielenkiintoa luostaria ja sitä kautta ortodoksisutta kohtaan. Viimeinen maininta ortodoksisesta kirkosta löytyy jouluaaton numerosta. Se on perinteinen arkkipiispa Hermanin joulutervehdys kreikkalaiskatoliselle kirkkokunnalle. Toivotuksessaan piispa toivottaa rauhallista joulua ja valaa toivoa puutteessa oleville siirtolaisille.¹⁴⁷

Vuonna 1943 kirjoittelu ortodoksisesta kirkosta vähenee huomattavasti. Kirkko tai ortodoksit saatetaan mainita ohimennen matkakuvauksissa, mutta suuremmin aiheeseen ei puututa. Eräässä kuvauksessa ”Savolaisia miniöitä saapuu Mantsiin” puhutaan ortodoksisesta kirkosta hieman enemmän. Kerrotaan, mitä bolshevikkien aikana alueen kirkkoille ja rukoushuoneille on tapahtunut. Alaotsikossa lukee ”Härkäuhrien kuulu tshasouna on säilynyt” ja ortodoksinen kirkko on päässyt myös artikkelia kuvittamaan.¹⁴⁸ Muutoin kirjoittelu on hiljaista ja vain jouluaatolta löytyy perinteinen arkkipiispan tervehdys.

Vuonna 1944 löytyy vasta elokuulta varsinainen ortodokseja koskeva artikkeli. Tässä kyseissä haastattelussa arkkipiispa Herman kertoo ortodoksievakkojen matkasta ja kirkon nykyisestä tilasta.

144 Savon Sanomat 16.9.1942.

145 Savon Sanomat 24.10.1942.

146 Savon Sanomat 7.11.1942.

147 Savon Sanomat 24.12.1942.

148 Savon Sanomat 12.1.1943.

Puhetta on myös talvisodan kreikkalaiskatoliselle kirkolle aiheuttamasta tuhosta ja toista evakkomatkaa edeltäneestä jälleenrakennustyöstä. Haastatteli kysyy jälleenrakennustyön yhteydessä siitä, oliko Kirkkoja Karjalaan -yhdistys tukenut ortodokseja. Käy ilmi, että kyseinen yhdistys oli varoja kerätessään kärjistetysti sanottuna harhaanjohtanut lahjoittajia antamalla kuvan siitä, että lahjoitukset hyödyttäisivät molempia kirkkoja. Käytännössä näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut vaan varat suunnattiin luterilaisen kirkon tarpeisiin. Arkkipiispa tuo julki surunsa asian vuoksi, mutta lehdistö ei suuremmin kommentoi asiaa. Kaiken kaikkiaan haastattelu on sävyllään neutraali eikä pyri leimaamaan tai antamaan negatiivista kuvaa kenestäkään. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli se, että haastattelussa kerrottiin Wariksen ottaneen yhteyttä kirkkoon ja tarjonneen sille apua. Tukea siis ortodokseillekin löytyi.¹⁴⁹

Syyskuussa Savon Sanomat otsikoi erään artikkelinsa näin: ”Toinen toistaan tukien ja luottaen Jumalan apuun”. Kyseessä on selostus Kuopiossa tapahtuneesta piispojen kokouksesta, johon osallistui niin ortodoksisia kuin luterilaisiakin piispoja. Sodan kerrotaan lähentäneen kirkkoja toisiinsa. Haastateltavana ollut arkkipiispa Herman kertoo, ettei ortodoksinen kirkko uskalla tehdä kummoisiakaan tulevaisuudensuunnitelmia olosuhteiden vuoksi. Taloudellinen tilanne ja hajaannus nähdään polttavimpina ongelmina ja luterilaiselta kirkolta toivotaan avunantoa. Tätä lehden mukaan on myös saatu muun muassa tilojen luovuttamisena ortodoksien käyttöön ja kirkkojen avaamista myös ortodoksipalveluksille.¹⁵⁰ Lehti antaa ymmärtää ortodoksien ja luterilaisten tekevän yhteistyötä ja ortodoksisen kirkon saavan tukea. Näin annetaan myös lukijoille ihanteellista esimerkkiä.

Loppuvuodesta 1944 keskustelu on hiljaista. Mainintoja löytyy vain siirtolaisseurakunnista, joista kirjoitettaessa linja on yleensä myös sama kuin aikaisemminkin: yleensä huomion kohteeksi pääsee luterilainen kirkko. Näin esimerkiksi on Salmin seurakuntien tilanteesta raportoidessa. Tämä on sinänsä yllättävää, sillä suurin osa salmilaisista oli ollut ortodokseja.¹⁵¹

¹⁴⁹ Savon Sanomat 11.8.1944.

¹⁵⁰ Savon Sanomat 28.9.1944.

¹⁵¹ Savon Sanomat 11.11.1944.

Ortodoksisen kirkon tilaan puututaan taas marraskuussa. Artikkelin otsikoitu huomiota herättävästi: ”Korvikesuitsukkeita ja sellofaanipaperoituja pyhäinkuvia”. Artikkelissa arkkipiispa Herman kertoo ortodoksisen kirkon hädästä. Ongelmana on hajaannus ja varattomuus. Omaisuus on jäänyt rajan taa. Ikoneja on vaikea saada ja kirjallisuutta ei ole. Kirkon jäsenet ovat pettyneitä niihin harvoihin palveluksiin, joita kyetään pitämään. Viranomaisten Herman kertoo suhtautuneen hyvin ja auttaneen. Artikkelin sävy on mielestäni hyvin myötämielinen.¹⁵² Keskustelua käydään myös kirkon liittämistä Venäjän kirkon yhteyteen. Venäläistämisen pelko oli yksi syy jonka vuoksi Suomessa oltiin huolissaan.¹⁵³

¹⁵² Savon Sanomat 16.11.1945.

¹⁵³ Savon Sanomat 28.11.1945.

3 ILKKA

3.1 Työteliäitä ja nöyriä siirtolaisia

3.1.1 Rauhalliset karjalaiset

Loppuvuoden 1939 uutisointi keskittyy Ilkassakin ymmärrettävästi sotaan. Marraskuulta löytyy jo joitain mainintoja evakoista. Uutisointi antaa ymmärtää kaiken sujuneen hyvin ja karjalaisten olleen rauhallisia. Esimerkiksi artikkelissa ”Evakkojen leirissä kaivataan työn ohjaajia ja järjestäjiä” kerrotaan, että evakoiden olot ovat paremmat kuin Helsingissä oltiin luultu.¹⁵⁴ Toisessa artikkelissa taas kehutaan, miten rauhallisesti karjalaiset ovat tilanteeseen suhtautuneet.¹⁵⁵ Artikkelissa mainitaan ”suomalainen rauhallisuus”, toisin kuin esimerkiksi Savon Sanomat leimasi tämän piirteen juuri karjalaiseksi, ei niinkään suomalaiseksi. Tämä sanavalinta korostaakin enemmän karjalaisten ja muun Suomen yhtenäisyyttä.

Myös siirtolaisten huolto herättää keskustelua. Keskustelua käydään rahasta ja siitä, kenen vastuulla siirtolaiset ovat. Esimerkiksi marraskuun lopussa uutisoidaan, että vastuu siirtolaisista kuuluu valtiolle, mutta koska valtion tuki voi viivästyä, kuntien tulee huolehtia siirtolaisista sinä aikana. Kirjoitus on neutraali ja keskittynyt vain käytännön seikkoihin.¹⁵⁶

Siirtolaisten kohtelu ei vielä suuremmin puhututa. Ainoastaan presidentin puolison Kaisa Kallion haastattelu sekä radiopuhe käsittelevät tätä aihetta. Marraskuussa Kalliota oli haastateltu hänen matkastaan siirtoväen keskuuteen. Joulun alla hän taas on pitänyt puheen, jossa mainitsee tämän kyseisen matkan. Hänen mukaansa siirtolaisiin on kaikkialla suhtauduttu moitteettomasti ja hän jopa kiittelee, miten hyvin paikalliset

¹⁵⁴ Ilkka 10.11.1939.

¹⁵⁵ Ilkka 28.11.1939.

¹⁵⁶ Ilkka 25.11.1939.

ovat ottaneet evakot vastaan. Hän toteaa myös, etteivät kansat tunnu olevan toisilleen vieraita vaan tulevat hyvin toimeen keskenään. Paikallisten lisäksi hän kiittelee ja ihastelee myös siirtolaisia ja heidän ”välittömyyttä ja alistuvaa mieltä”.¹⁵⁷ Tuo ”alistuva mieli” esiintyy välillä joissain artikkeleissa ja tuntuu erikoiselta, että se kuvataan positiiviseksi ja mainitsemisen arvoiseksi asiaksi. Lukijoille halutaan luoda kuva nöyrästä ja alistuvasta siirtolaisesta – ehkä tällainen ihminen tuntuu vähemmän uhkaavalta. Huomionarvoista on myös se, että kaiken kerrotaan menneen jälleen hyvin ja vastaanoton olleen hyvää – jälleen annetaan hyvää esimerkkiä oikeanlaisesta suhtautumisesta.

Tammikuun 1940 ajan siirtolaiset pääsevät lehden sivuille vain pienten uutisten merkeissä. Uutisoidaan käytännön asioista kuten siirtoväen omaisuudesta ja avustuksista. Tammikuulta löytyy yksi matkakuvauksena ”Siirtoväen parissa”. Kirjoittaja on matkustanut Savoan, jossa siirtolaistilanne on hänen mukaansa hoidettu hyvin. Artikkeliki keskittyy pitkälti siirtolaisten työllisyystilanteeseen ja siihen, miten hyvin siirtolaisia on saatu töihin mukaan. Lopuksi kirjoittaja toteaa, että ”siirtoväen työhalu ja kiitollisuus osoitti ilahduttavalla tavalla, miten oikein he käsittivät oman asemansa. He olivat täysin selvillä siitä, ettei heitä voida pitää valtion ’täysihoitolaisina’ vaan että oli niin hyvin heidän oman kuin koko maan edun mukaista, että he olivat mahdollisimman uutterassa työssä”.¹⁵⁸ Tämä siirtolaisista puhuminen ”täysihoitolaisina” hiukan ihmetyttää tilanteen huomioon ottaen. Tämänäytilinen sävy eroaa mielestäni Savon Sanomien kirjoittelusta. Tuo sanavalinta antaa jopa kuvan negatiivisesti siirtolaisiin suhtautuvasta kirjoittajasta. Toisaalta taas annetaan kiitosta siitä, etteivät siirtolaiset kuvittelee olevansa ”täysihoitolaisia”.

3.1.2 Yhteishenkeä luomassa

Loppuvuodesta 1940 Ilkan siirtolaiskeskustelun pääpaino on pika-asutuksessa. Lehdistä löytyy paljon pieniä uutisia pika-asutuksen järjestämisestä sekä lukuja ja tilastoja.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ilkka 26.11., 18.12.1939.

¹⁵⁸ Ilkka 21.1.1940.

¹⁵⁹ Ilkka 17.10., 20.10; 29.10., 5.11., 8.11., 13.11.1940.

Valtion toimintaa asian suhteen arvostellaan useassakin artikkelissa. Valtiota syytetään esimerkiksi liian hitaasta toiminnasta ja epäselvistä ohjeista pika-asutuksen suhteen. Kovasti keskustelua herättää myös se, miten tiloja muodostetaan. Kirjoitusten mukaan maata pakkolunastetaan liian alhaiseen hintaan ja joiltain alueilta niin paljon, että maan omistajan omat elämisen edellytykset tuhoaan. Valtion myös väitetään jopa vastustavan pika-asutusta.¹⁶⁰ Marraskuussa ilmestyneessä artikkelissa kerrotaan, miten valtio on alkanut vastustaa tilojen muodostamista valtion maista Pohjois-Suomessa, vaikka lehden mukaan maata ja elämisen mahdollisuuksia siirtolaisille olisi paljon paremmin pohjoisessa.¹⁶¹ Tässä taas huomaa pienen eron Savon Sanomien ja Ilkan kirjoitusten sävyssä. Savon Sanomissa tuossa vaiheessa arvosteltiin vain valtiota ja sen hitautta hoitaa maanhankinta-asiaa. Savon Sanomien kirjoittelussa oli myös otettu selkeästi siirtolaisia puolustava kanta, kun taas Ilkan kirjoittelussa on aistittavissa päinvastainen mieli – maanluovutus tuhoaa kantaväestön elinkeinon ja siirtolaisten tulisi muuttaa pohjoiseen. Asenne kirjoituksen takana tuntuu olevan se, ettei omasta olla valmiita luopumaan. Näennäisesti siirtolaiset hyväksytään mutta he eivät ole tervetulleita alueelle hankaloittamaan paikallisen väestön elämää.

Myös muunlaista kirjoittelua löytyy koskien asutusasiaa. Marraskuussa Ilkka otsikoi seuraavasti: ”Hämäläiset raivaavat talkoovoimin”. Artikkelissa kerrotaan, miten Hämeessä on saatu aikaiseksi talkoot siirtolaisten peltujen raivaamiseksi. Artikkelissa esitetään toive, että samanlainen henki leviäisi ympäri Suomen ja talkoita järjestettäisiin siirtolaisten avuksi ympäri Suomea.¹⁶² Marraskuulta löytyy Ilkasta kaksi erikoista artikkelia. Toisessa on kerrottu ”entisen ajan pika-asutuksesta”. Pika-asutuksen puhututtaessa lehdessä kerrotaan 1700-luvun isojaosta. Saan sellaisen käsityksen, että artikkelin tarkoitus on todistaa suomalaisille, ettei nyt vallitseva tilanne ole mitenkään uusi ja outo Suomen historiassa.¹⁶³ Toinen silmiinpistävä artikkeli perustuu Ruotsin ulkoministerin haastatteluun. Ulkoministeri Günther kertoo hallituksen olevan kiinnostunut ”suomea puhuvien karjalaisten” pika-asutuksesta ruotsinkielisillä alueilla. Hän myös lausuu toiveensa siitä, että

¹⁶⁰ Ilkka 13.11., 20.11., 6.12., 9.12.1940.

¹⁶¹ Ilkka 26.11.1940.

¹⁶² Ilkka 5.11.1940.

¹⁶³ Ilkka 8.11.1940.

suomenkielisten ja ruotsinkielisten välit pysyisivät hyvinä.¹⁶⁴ Samalta päivältä löytyy myös uutinen, jossa todetaan, että pika-asutusta ei aiota yletää Ahvenanmaalle ja että paikallisen toimikunnan on siellä käsketty lopettaa toimintansa.¹⁶⁵

Pika-asutuksen lisäksi loppuvuodesta 1940 otsikoihin pääsevät esimerkiksi siirtolaisille järjestettävät kurssit sekä siirtoväen ja paikallisen väestön yhteisjuhlat. Nämä artikkelit ovat asiapitoisia ja neutraaleja.¹⁶⁶ Välillä lehdestä löytyy myös useamman artikkelin verran kirjoittelua otsikon ”Siirtoväen kuulumisia” alla. Marraskuussa palstalla raportoidaan muun muassa Pyhäjärvellä pidetystä kokouksesta ja sen tapahtumista ja osallistujista. Myös paikallinen sotilas on kirjoittanut kokemuksistaan Karjalassa ja siellä koetusta vieraanvaraisuudesta. Hän kehottaakin kirjoituksessaan pohjalaisia ottamaan samoin karjalaiset hyvin vastaan.

”Nyt karjalaiset elävät keskuudessamme siirtolaisina, etsien uutta kotia, jossa saisi elämänsä uudestaan aloittaa. Muistakaamme aikaa, jolloin olimme heidän omilla kotikonnuillaan Karjalassa. Nyt ovat osat vaihtuneet. Meillä on koti ja he ovat vierainamme. Osaammeko osoittaa heille samaa ystävällisyyttä jota saimme heiltä osaksemme? Herkkä karjalainen saattaa saada meistä jäyhistä pohjalaisista ehkä hyvinkin kylmän vaikutuksen. Osoittakaamme teoillamme, että näin ei ole asia. Jokaisen on jotain uhrattava kotinsa menettäneiden hyväksi.”¹⁶⁷

Huomionarvoista on mielestäni se, miten siirtolaisista puhutaan jälleen ”vieraina”. Aivan kuten tilanne olisi vain ohimenevä. Artikkelista löytyy myös tyypillinen luonteenpiirteiden erittely karjalaisiin ja pohjalaisiin. Karjalainen on kirjoittajan mukaan herkkä ja pohjalainen jurompi. Tässä tehdään myös selvä ero kahden ryhmän välille. Selvästi kuitenkin toivotaan sopua ja ymmärrystä näiden kahden ryhmän välille. Karjalaisten hyvää kohtelua puolletaan sillä, että hekin ovat aikoinaan ottaneet muun väestön hyvin vastaan ja osoittaneet vieraanvaraisuutta.

¹⁶⁴ Ilkka 14.11.1940.

¹⁶⁵ Ilkka 14.11.1940.

¹⁶⁶ Ilkka 15.10., 5.12., 6.12., 19.12., 20.12.1940.

¹⁶⁷ Ilkka 13.11.1940.

Viimeinen maininta siirtolaisista vuoden 1940 lopulla on jouluaattona ilmestynyt kirjoitus ”Evakko vaeltaa”, jonka on kirjoittanut siirtolainen. Pitkä kirjoitus on kokonaan tunnelmointia ja Karjalan muistelua. Kirjoittaja maalaa lukijalle kuvan kotiseutunsa näkymistä ja kertoo kaipuustaan kotiin.¹⁶⁸ Kirjoituksella vedotaan lukijoiden tunteisiin runollisella kirjoitustyyllillä.

Alkuvuodesta 1941 pika-asutus ja omaisuuden korvaus puhututtaa edelleen paljon. Aihetta käsittelevät artikkelit ovat kuitenkin neutraaleja ja asiapitoisia, eikä niistä voi suuremmin lukea asenteista mitään.¹⁶⁹ Helmikuulta löytyy yksi artikkeli, joka korostaa sitä, miten tärkeää koko maalle olisi saada siirtolaiset kiinni maahan ja elämisen alkuun.¹⁷⁰ Tässäkin yhteydessä todetaan, että näin kuuluu tehdä ja siten tuomitaan muunlainen toiminta. Tämän tyylistä oli tuona aikana kirjoittelu myös Savon Sanomissa.

Yhdessä artikkelissa mainitaan erimielisyyksistä. Erimielisyyttä aiheuttaa artikkelin mukaan se, miten suuri tila kullekin tulisi luovuttaa.¹⁷¹ Myös käytännön asioista kuten siirtoväen huollosta, karjalaseuroista, talkoista sekä siirtoväen määristä eri aluilla löytyy mainintoja.¹⁷² Lisäksi lehdestä löytyy alkuvuodesta muun muassa evakoiden kotiseudun muistelua.¹⁷³ Kalevalan päivänä lehdessä ilmestyy aihetta käsitteleviä artikkeleita. Kirjoitus ”Kalevala ja kansallinen kulttuuri” ylistää kalevalaista kulttuuria ja muistelee mennyttä sotavuotta.¹⁷⁴ Helsingissä pidettiin Kalevala-juhla, josta löytyy raporttia muutama päivä myöhemmin. Artikkelit keskittyvät kertomaan, keitä juhlassa ja oli ja ketkä pitivät puheita.¹⁷⁵

Keväällä siirtoväen sopeutuminen ja yhteishengen luominen alkaa nousta lehtien sivuille. Huhtikuussa maaherra Matsonin haastattelussa kerrotaan Hämeen alueen

¹⁶⁸ Ilkka 24.12.1940.

¹⁶⁹ Ilkka 4.1., 10.1., 12.1., 16.1., 26.1., 29.1., 2.2., 14.3., 21.3.1941.

¹⁷⁰ Ilkka 28.2.1941.

¹⁷¹ Ilkka 7.3.1941.

¹⁷² Ilkka 19.1., 12.2., 13.2., 20.2., 28.2., 5.3., 9.3., 16.3., 3.3., 15.4.1941.

¹⁷³ Ilkka 10.1.1941.

¹⁷⁴ Ilkka 28.2.1941.

¹⁷⁵ Ilkka 1.3.1941.

siirtolaisista. Maaherran mukaan siirtolaiset ovat sopeutuneet hyvin ja tulevat hyvin toimeen kantaväestön kanssa. Hän kertoo muun muassa näin: ”Hiljakkoin kävi luonani lähetystö karjalaisia, jotka pyysivät, ettei heitä enää siirrettäisi uuteen asuinpaikkaan. Huomautin silloin muistavani, että juuri sillä paikkakunnalla karjalaisten ja kantaväestön keskuudessa oli ilmennyt joitakin hankaluuksia. Siihen vastattiin, että he nykyisin ovat oppineet ymmärtämään toisiaan, ystäväystyneet ja kiintyneet toisiinsa eivätkä enää haluaisi muuttaa uuteen paikkaan.”¹⁷⁶ Erimielisyydet kuitataan siis alkuaikeiden hankaluuksiksi, joita ei esiinny enää. Yhteishenkeä kohotetaan kertomalla, miten hyvin nämä kaksi väestöryhmää tulevat toimeen keskenään. Yhteishenkeä pyritään myös luomaan artikkelissa, joka on otsikoitu ”Yhtenäisyyden henki ja pika-asutus”. Kirjoittaja muistuttaa siinä lukijoitaan siitä, että onnellinen lopputulos saadaan vain yhteisvoimin ja että kantaväestön velvollisuus on luovuttaa maata siirtolaisille sekä auttaa heitä kaikin mahdollisin keinoin.¹⁷⁷ Tuttuun tapaan taas todetaan, että näin kuuluu toimia ja perustellaan sitä yhteisellä hyvällä. Pastori Yrjö Kososen haastattelussa siirtolaisten kerrotaan myös olevan toiveikkaita ja tilanteeseen nähden positiivisia. Haastattelu koskee Pohjois-Karjalan tilannetta – ei Pohjanmaan. Tyypillisesti karjalaiset kuvataankin positiivisiksi. Hän myös kertoo karjalaisten viihtyvän Pohjois-Karjalassa koska se on ainut Karjalan osa, joka kuuluu vielä Suomelle.¹⁷⁸ Erikoista on se, että Ilkasta löytyy useampia artikkeleja koskien siirtolaisten sopeutumista muilla alueilla. Kyse voi olla siitä, että hyviä esimerkkejä positiivisesti sujuneesta tilanteesta ei omalta alueelta löydy.

Loppukeväästä 1941 pika-asutus, korvauskysymykset ja pika-asutustoimikuntien toiminta on miltei ainoa siirtolaisia koskettava aihe lehdessä. Monet kirjoitukset ovat suhteellisen neutraaleja uutisia tai tiedotuksia.¹⁷⁹ Yksi kevään kirjoituksista kuitenkin poikkeaa tästä. Toukokuun alussa artikkelissa ”Siirtoväki ja maa” kirjoittaja kertoo myös siirtoväestä:

¹⁷⁶ Ilkka 7.4.1941.

¹⁷⁷ Ilkka 12.3.1940.

¹⁷⁸ Ilkka 3.4.1941.

¹⁷⁹ Ilkka 23.4, 3.5, 7.5, 9.5, 14.5, 18.5, 20.5, 25.5, 27.5, 29.5.1941.

”Melkein poikkeuksetta on saatu huomata, että siirtoväen muodostavat aivan toisenlaiset ihmiset, kuin millaisiksi karjalaisia menneinä päivinä valitettavasti on tuntemuksen puutteessa totuttu kuvittelemaan. On nähty, että he eivät ole huvittelun- ja seikkailunhaluisia, eivät kevytmielisiä, kerskureita tai joutilaisuuteen taipuvaisia, he ovat sitkeitä ja yritteliäitä. Karjalaisten kertomuksista elämästään entisillä olinpaikoilla käy selville, että monet heistä loivat siellä itselleen ja perheelleen kohtalaisen hyvän toimeentulon tekemällä vuosikautia sitkeästi työtä, tekemällä pitkiä päiviä.”¹⁸⁰

Kirjoituksessa viitataan selkeästi siihen, että karjalaisista on liikkeellä ennakkoluuloja. Silmäni pistää erityisesti väite siitä, että karjalaiset olisivat kerskureita. Myös tutkimuskirjallisuus viittaa tähän samaan asiaan: kantaväestö piti karjalaisten tarinoita kodistaan valheina. Ei ymmärretty, miksi karjalaiset olisivat jättäneet kotinsa ja maansa, jos heillä kerran sellaisia oli. Tähän seikkaan kirjoittaja haluaa puuttua ja muuttaa asenteita. Hän haluaa luoda karjalaisista positiivisen ja hieman jopa ihannoivan kuvan.

Joitain raportteja karjalaisten kotiutumisesta löytyy myös. Toukokuun alusta löytyy kuva karjalaisperheestä uuden kotinsa pihalla. Kuvatekstissä kerrotaan karjalaisten aloittelevan uutta elämää.¹⁸¹ Pari päivää myöhemmin kerrotaan karjalaisperheestä, joka on aloittanut elämänsä ruotsinkielisellä alueella. Siirtolaisperhettä on haastateltu ja he omien sanojensa mukaan viihtyvät hyvin uudessa kodissaan.¹⁸² Loppukuulta löytyy raportti Riihimäeltä ja Hausjärveltä. Artikkelin otsikoi: ”Talo kymmenen miehen voimalla”. Artikkelissa kerrotaan, että paikkakunnalla on solmittu useita vapaaehtoisia tilakauppoja ja, että ”molemmissa pitäjissä on ilmennyt vahva pyrkimys pitää kiinni seudulle alun perin tulleet siirtoväestö, vaikka sen pysyvä sijoituspaikka on määrätty muualle”. Lisäksi kerrotaan paikallisten auttamishalusta. Esimerkkinä mainitaan tilanomistaja

¹⁸⁰ Ilkka 4.5.1941.

¹⁸¹ Ilkka 6.5.1941.

¹⁸² Ilkka 8.5.1941.

Nordenswan, joka on kuulemma näyttänyt hyvää esimerkkiä muille tilallisille auttaessaan siirtolaisia.¹⁸³ Jälleen lehdistö antaa mallin siitä millainen käytös on tilanteessa oikeaa ja hyväksyttävää.

3.1.3 Karjalaisten puolustusta

Kesällä pika-asutus puhututtaa enää muutaman artikkelin verran. Näissä artikkeleissa ollaan selvästi siirtoväen puolella ja puolustetaan muun muassa lakimuutosta.¹⁸⁴ Nämä karjalaisten oikeuksia puolusteleivat artikkelit ymmärtää, sillä maanluovutus oli herkkä ja tunteita herättävä aihe. Maanluovutusta pidettiin Suomessa tärkeänä, eikä siirtoväen oikeutta saada maata kiistetty. Silti tutkimuksen mukaan jopa puolet kantaväestöstä koki maanluovutukset epäoikeudenmukaisiksi.¹⁸⁵

Pääasiassa siirtolaisia koskevat artikkelit ovat kuvauksia siirtolaisten sopeutumisesta uudelle asuinseudulle tai kuvauksia siirtolaisten paluusta kotiin. Artikkelit ”Siirtoväki viljelyspalstojen äärellä” kertoo yhden perheen näkökulmasta sen, miten Varsinais-Suomessa on siirtolaiset otettu vastaan. Artikkelissa kerrotaan ennakkoluuloja olleen puolin ja toisin, mutta ne ovat osoittautuneet turhiksi ja vastaanotto on ollut hyvää ja ihmisten välillä vallinnut yhteisymmärrys.¹⁸⁶ Heinäkuulta löytyy karjalaisia ylistävä kuvaus ”Karjalaisia katsomassa Isokyrössä”.¹⁸⁷ Loppukesältä löytyy myös rintamakirjeenvaihtajien kuvauksia Salmiin paluusta. Kumminkin keskittyvät lähinnä kuvaamaan ympäristöä ja sen oloja eikä karjalaisia suuremmin mainita.¹⁸⁸ Syksyllä otsikoissa näkyy paljon sota ja rintamalla eteneminen. Loppuvuodesta löytyy muutamia mainintoja pika-asutuksesta, tilojen määristä sekä karjalaan palaavien asukkaiden tiloista luopumisesta.¹⁸⁹ Lokakuun loppupuolelta löytyy Savon Sanomissakin julkaistu artikkeli otsikolla ”Asutustoiminta ja ruotsalaiset”. Artikkelissa moititaan hyvinkin suoraan maan

¹⁸³ Ilkka 18.5.1941.

¹⁸⁴ Ilkka 7.6., 11.6., 14.8.1941.

¹⁸⁵ Waris 1952, 200.

¹⁸⁶ Ilkka 9.6.1941.

¹⁸⁷ Ilkka 13.7.1941.

¹⁸⁸ Ilkka 29.7., 22.8.1941.

¹⁸⁹ Ilkka 6.9., 6.12.1941.

ruotsinkielisen väestön auttamishalun puutetta ja tuomitaan moinen käytös jyrkästi. ”Ahvenanmaan väestö on jyrkästi sanoutunut irti kaikkinaisista velvollisuuksista, mutta mantereen ruotsalaiset ovat tässä suhteessa koettaneet olla objektiivisia, kunnes tuli Moskovan pakkorauha, minkä seurausten kantamisessa hei eivät halunneet olla tasapuolisesti mukana. Näin siksi, että kysymyksessä oli ´pyhän ruotsalaisen maan´ luovuttaminen kaikkensa menettäneille karjalaisille.”¹⁹⁰

Jälleenrakennus puhututtaa edelleen – ymmärrettävästi. Artikkelissa ”Eräitä jälleenrakennuskysymyksiä” pohditaan mihin voimavarat pitäisi kohdistaa jälleenrakennuskysymyksessä.¹⁹¹ Parissa artikkelissa ”Havaintoja Laatokan rantamilta” ja ”Sortavala päässyt vireään alkuun” kerrotaan elinolosuhteista ja siitä, missä vaiheessa jälleenrakennustyö on. Karjalaisista mainitaan sen verran, että heillä on hyvä ja toiveikas mieli ja, että he ovat saaneet elämästään ”väkevän otteen”.¹⁹² Pisin kuvaus Karjalasta löytyy kuitenkin lokakuulta, jolloin ”Karhuvainion Esa” kertoo kolumnissaan Karjalan vierailustaan. Hän aloittaa kertomuksensa kertomalla hieman Karjalan historiaa ja siirtyy sitten kuvaamaan sen hetkisiä oloja. Kirjoitus on sinänsä hyvin samantyylinen kuin muutkin vastaavat – keskittyy kuvaamaan Karjalan tämänhetkistä tilannetta ja venäläisten aikaansaamaa hävitystä.¹⁹³

Alkuvuodesta 1942 siirtolaisten suhteen puhututtavat käytännön asiat kuten esimerkiksi valtion huollon määrä¹⁹⁴ ja takaisinvallatun alueen tila¹⁹⁵. Lehdestä löytyy myös kirjeenvaihtajien kuvauksia Karjalasta. ”Välähdyksiä nykypäivän Karjalasta” kertoo kokemuksia ympäri Karjalaa. Artikkelit kertoo näkymistä noilla alueilla sekä karjalaisten kovasta innosta rakentaa uutta kotia.¹⁹⁶ Kuukautta myöhemmin lehdestä löytyy kuvaus paikanpäältä. Tässä kirjoituksessa todetaan aikaisempien Tk-kirjeenvaihtajien kuvauksien olleen liian optimistisia. Kirjoittaja kuitenkin toteaa väestön olevan optimisteja.¹⁹⁷ Muutama päivä myöhemmin lehdestä löytyy taas tyypillinen maisemia ja

¹⁹⁰ Ilkka 22.10.1941.

¹⁹¹ Ilkka 11.10.1941.

¹⁹² Ilkka 7.11., 30.12.1941.

¹⁹³ Ilkka 25.10.1941.

¹⁹⁴ Ilkka 15.1., 15.2.1942.

¹⁹⁵ Ilkka 29.1.1942.

¹⁹⁶ Ilkka 15.3.1942.

¹⁹⁷ Ilkka 15.4.1942.

elinoloja kuvaava artikkeli.¹⁹⁸ Seuraavana päivänä ilmestynyt kuvaus kertoo samantapaisista asioista: jälleenrakennuksesta, sahojen toiminnasta, mutta myös karjalaisista itsestään. Kirjoittaja kertoo eräästäkin emännästä joka oli evakossa Taivassalossa. Hän kertoo saaneensa sijoituspaikkakunnalta jopa hyviä ystäviä. Lisäksi artikkelissa keuhataan karjalaisten mielenlaatua ja optimismia.¹⁹⁹

Kesällä ja loppuvuodesta 1942 kirjoittelu on hyvin vähäistä. Artikkeleja löytyy karjalaisten maanviljelystä²⁰⁰ sekä karjatilanteesta²⁰¹ sekä tietoa siirtolaisten lukumääristä.²⁰² Tverin karjalaisista löytyy myös joitain mainintoja.²⁰³

Alkuvuodesta 1943 sota puhututtaa edelleen. Alkuvuodesta ainut maininta siirtolaisista on artikkeli siirtolaisten vanhainkodeista.²⁰⁴ Kesäkuulta löytyy naistoimittajan kuvaus Äänislinnasta. Artikkeli on tyypillinen rakennuksia ja elinolosuhteita kuvaava kirjoitus.²⁰⁵ Myöhemmin löytyy pakina Raja-Karjalan asevelimajoista, joista kirjoittajan mukaan lankeaa suuret velat omistajansa harteille ja koko projektissa tuntuu hänen mielestään olevan huijauksen maku.²⁰⁶ Loppukesästä löytyy vain maininta karjalaisten maanviljelyksestä ja saaduista sadoista.²⁰⁷ Syyskuulta löytyy kirjoitus jälleenrakennustyöstä Karjalassa. Artikkelin mukaan Karjalan jälleenrankennus on ripeää ja alue ”nousee ennen pitkää hyvinvoivaksi ja monessa suhteessa omavaraiseksi maakunnaksi.”²⁰⁸

Alkuvuodesta 1944 siirtokarjalaisista ei suuremmin löydy mainintaa. Vuoden ensimmäisessä numerossa on vain iso kuva tsasounasta ja runo, joka kertoo tsasounan tuhoamisesta ja siitä, kuinka alueella nyt vallitsee rauha.²⁰⁹ Tammikuulta löytyy myös lyhyt uutinen siitä, että palautettu alue on tällä hetkellä miltei omavarainen.²¹⁰

198 Ilkka 18.4.1942.

199 Ilkka 19.4.1942.

200 Ilkka 11.6.1942.

201 Ilkka 25.7., 17.8., 4.10.1942.

202 Ilkka 29.11.1942.

203 Ilkka 17.7., 24.7.1942.

204 Ilkka 25.1.1943.

205 Ilkka 13.6.1943.

206 Ilkka 18.7.1943.

207 Ilkka 15.8.1943.

208 Ilkka 18.9.1943.

209 Ilkka 1.1.1944.

210 Ilkka 20.1.1944.

3.1.4 Yhtenäisyys rakoilee

Kesäkuussa lehteen alkaa ilmestyä mainoksia aseveliyhdistyksen arvoista, joiden tuotto on tarkoitettu evakkojen hyväksi. Jatkosodan sytyttyä Karjala ja karjalaiset nousevat takaisin otsikoihin. Ensimmäisenä löytyy Tk-kirjeenvaihtajan kuvaus Viipurista otsikolla ”Viipurin viimeinen päivä”. Artikkelin rajoittuu kuvaamaan hävitettyä Viipuria eikä puutu asukkaisiin millään tavalla.²¹¹

Ensimmäisen kerran evakot mainitaan muutamaa päivää myöhemmin. Pitkä kuvaus ”Karjalan kansa jälleen evakkopoluilla” kertoo evakkojen matkasta Lappeenrantaan. Artikkelin on sama joka, löytyy päivää myöhemmin Savon Sanomista. Siinä kerrotaan evakkojen matkasta ja vallitsevasta positiivisesta mielialasta. Erään evakkomiehen kerrotaan olevan muun muassa tyytyväinen kun pääsee takaisin Raumalle, jossa on aikaisemminkin evakossa ollut.²¹² Evakot kuvataan jälleen iloisiksi ja positiivisiksi. Samalla annetaan myös ymmärtää, että aiemmin kantaväestön kanssa ei ole ilmennyt ongelmia. Pari päivää myöhemmin Ilkassa julkaistaan kirjoitus, jossa vedotaan jälleen muuhun väestöön ja heidän auttamishaluunsa, mutta myös mainitaan, että siirtolaistenkin on tehtävä osansa ja osallistuttava työhön. Lisäksi jopa mainitaan siitä, että aikaisemmin on ongelmia ilmennyt.

”Kun edellisen kerran, yli neljä vuotta sitten jouduttiin turvautumaan samanlaisiin järjestelyihin kuin nyt, siirtämään valtakunnan itäosasta länteen väkeä, niin sujui sijoittelu yleensä suuremmista hankauksista, vain siellä täällä sattui sellaista, jota ei olisi tarvinnut tapahtua. Toivotaan, ettei nyt satu, vaan puolin niin kuin toisinkin ymmärretään ajan velvoittama vakavuus ja tapahtuvain luoma ehdoton pakonalaisuus, jonka edessä pikkumaisen ja vain omaa hyvänsä etsivän mielialan on väistyttävä. Yhteinen kuorma on yhdessä kannettava, tämä muistettakoon puolin ja toisin.”²¹³

²¹¹ Ilkka 22.6.1944.

²¹² Ilkka 26.6.1944.

²¹³ .Ilkka 28.6.1944.

Tässä tekstissä siis suoraan myönnetään, että ongelmia on aikaisemmin ollut ja tämän tyyppinen toiminta tuomitaan ”pikkumaisena”. Yleensä nämä artikkelit on suunnattu kantaväestölle mutta tässä tekstissä puhutellaan selkeästi molempia osapuolia. Myöskään siirtolaisten toimintaan ei olla siis tyytyväisiä.

Kesällä ja loppuvuodesta lehdistä voi lukea paljon myös käytännön asioista kuten siirtolaisten sairaaloista²¹⁴, siirtoväen ruokakorteista²¹⁵ sekä valtionavusta, maanhankinnasta ja maanvuokrauksesta²¹⁶, siirtoväen karjasta²¹⁷, sekä siirtolaisten omaisuudesta ja tavara- ja vaatekeräyksistä²¹⁸

Siirtoväen vastaanotosta löytyy myös mainintoja. Heinäkuulta 1944 löytyy artikkeli ”Siirtoväen kysymyksiä”. Artikkelin kirjoittaja poikkeaa valtavirrasta ja itse asiassa arvostelee eri tahoja jotka muistuttelevat ottamaan siirtoväen hyvin vastaan:

”Mitä muuten tulee henkiseen huoltoon niin siitäkin täytyy sanoa, ettei makeaa mahan täydeltä. Tietysti oli paikallaan, että radiossa ja julkisessa sanassa evakuoimisvaiheen kestäessä muistutettiin siitä, että karjalaisille on varattava mahdollisimman hyvä vastaanotto, mutta kun kohta joka ainoa radiopuhuja jollakin tavalla koskettelee tätä samaa kysymystä, aiheuttaa se kiusallisia tunteita niin siirtoväen kuin heidän sijoittajansakin keskuudessa. Tällä tavalla ikään kuin heitetään jonkinlainen kylmä suihku syyttöminkin niskaan muutamien syntisten takia. Suomen talonpoikaissäestö, olkoon sitten kysymys karjalaista tai muista, kyllä tajuaa, että nykyhetkellä on kysymys koko kansan seisomisesta tai kaatumisesta. Tämän takia ei tee hyvää vaikutusta, jos esimerkiksi pappi aamuhartauden yhteydessä huomauttaa, että Herra ei ehkä kuule niiden vanhempien rukouksia rintamalla olevien poikiensa puolesta, jotka ovat osoittaneet ahneutta ja ahdasta mieltä siirtoväkeä kohtaan.”

²¹⁴ Ilkka 20.7.1944.

²¹⁵ Ilkka 20.7.1944.

²¹⁶ Ilkka 22.7., 10.8., 30.8., 31.8., 26.11., 1.12.1944.

²¹⁷ Ilkka 8.10.1944.

²¹⁸ Ilkka 23.7., 15.8., 20.10.1944.

Lopuksi kirjoittaja vielä jatkaa, että ”siksipä ei yksityisten vioista ja harhoista pidä tehdä liian suurta numeroa”. Tällä hän viittaa siihen, että ihmisiä on niin erilaisia ja nämä ikävät välikohtaukset kantaväestön ja karjalaisten välillä ovat vain yksittäisiä tapauksia.²¹⁹ Kirjoitus on erittäin mielenkiintoinen sillä se poikkeaa suoruudessaan muusta tuon ajan kirjoittelusta.

Alkusyksystä 1944 löytyy siirtolaisen kirjoittama artikkeli ”Evakko aika käytettävä työhön ja opiskeluun”. Kirjoittaja puhuu rajakarjalaisten ja pohjanmaalaisen yhteiselosta ja nuorisoseuratyöstä Pohjanmaalla. Kirjoituksen pointti jää hieman hämäräksi. Kirjoittaja kehottaa molemminpuoliseen yhteistyöhön, mainitsee miten osa heidän tavoistaan on pohjanmaalaisille outoja ja miten toisaalta karjalaiset kokevat, ettei täällä ymmärretä edes heidän puhettaan. Lisäksi kirjoittaja pyytää joissain seikoissa pohjanmaalaisia opettamaan heille paikallisia tapoja ja kertoo, miten karjalaiset ovat kovin kiinnostuneita Kauhavan maakuntapuukoista ja kuinka ”me karjalaiset” pian ”yhteisymmärrystä ja naapurinrakkautta osoittaaksemme vyötämme itsemme tuolla puukolla”.²²⁰ Olisiko tekstissä jopa hieman yltiösovittelevakin henki? Alennetaan itseä ja pyydetään pohjalaisia opettamaan karjalaisia tavoille.

Loppuvuoden siirtolaisten kohtelua sivuuttavissa artikkeleissa on hyvin erilaiset sanomat. Artikkelissa lokakuulta kerrotaan isännästä, joka ei halunnut ottaa vastaan siirtolaisia ja lopulta ynseällä käytöksellään ajoi heidät pois. Tästä ”tarinasta” löytyy opetuskin – nimittäin karjalaisia kaltoin kohdellut isäntä joutui sitten ottamaan vastaan ”kuormallisen mustalaisia”.²²¹ Tällä tavoin tahdotaan taas selkeästi tehdä selväksi lukijoille, mikä on vääränlaista käytöstä. Joulukuussa ilmestyneessä artikkelissa kerrotaan siirtolaisten tilanteen olevan hankala ja kirjoittaja toteaa, että siirtoväkeen on suhtauduttu Vaasan läänissä huonosti. Hän toteaa: ”Nämä seikat ovatkin kaikkein murheellisimpia todettavia ja kun näistä rohkenen näin maakuntalehdessä avoimesti mainita, teen sen mitä parhaimmassa tarkoituksessa ja pyrkimyksellä saada asioihin pikainen korjaus”.²²² Näitä avoimesti ongelmat mainitsevia artikkeleja on harvassa. Aina viesti on kuitenkin sama – kaikkien pitäisi pyrkiä tulemaan toimeen

²¹⁹ Ilkka 24.7.1944.

²²⁰ Ilkka 31.8.1944.

²²¹ Ilkka 15.10.1944.

²²² Ilkka 16.12.1944.

keskenään sodan runtelemassa Suomessa. Toisenlaisen kuvan lehti antaa Pohjanmaan tilanteesta. Eräässä artikkelissa kerrotaan suistamolaisista, jotka on majoitettu Pohjanmaalle. Vastaanotto on kuulemma ollut hyvä ja ystävällinen²²³ Muuten loppuvuoden kirjoittelu koskee siirtolaisten asuttamista ja asuntotilannetta²²⁴ ja eri tahojen avustuksista²²⁵.

Alkuvuodesta 1945 keskustelu koskee käytännön asioita: korvauksia, lakiehdotuksia ja maanvuokrausta.²²⁶ Kesällä keskustelua herättää siirtoväen muutto ruotsinkielisille alueille. Kesäkuussa uutisoidaan, että siirtoväen muutot ovat jo suurin piirtein suoritettut ruotsinkielisillä alueilla. Artikkelissa kuitenkin mainitaan, että Tiuran alueen siirtolaiset eivät ole halukkaita muuttamaan.²²⁷ Elokuussa jo uutisoidaan siitä, että siirtoväen poismuuttoa ruotsinkieliseltä alueelta toivotaan mahdollisimman pian. Syyksi sanotaan, että muualla siirtoväellä on paremmat mahdollisuudet saada maata.²²⁸ Syyskuussa lehdessä kerrotaan, että Tiuran siirtoväki siirretään Kurikkaan ja Ilmajolle.²²⁹ Muuten vuoden 1945 keskustelu on suhteellisen hiljaista. Harvat kirjoitukset koskevat siirtoväen sijoitussuunnitelmia ja avustuksia²³⁰, maanvuokrausta²³¹ ja maanostoa²³². Artikkelit ovat hyvin asiapitoisia ja vain harvoissa saatetaan ohimennen mainita, että näissä asioissa tulisi yrittää säilyttää yhtenäisyys ja sopu.

223 Ilkka 4.12.1944.

224 Ilkka 3.10., 13.1., 14.12.1944.

225 Ilkka 1.8., 29.8.1944.

226 Ilkka 18.1., 20.2., 28.3., 2.5., 10.5., 25.5.1945.

227 Ilkka 12.6.1945.

228 Ilkka 11.8., 15.8.1945.

229 Ilkka 11.9.1945.

230 Ilkka 28.7., 5.10., 6.11., 11.11.1945.

231 Ilkka 8.8., 12.11.1945.

232 Ilkka 8.8., 22.11., 24.11.1945

3.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko sanomalehti Ilkassa

3.2.1 Oudot ortodoksit

Heti sodan sytyttyä ortodoksisuus ei vielä pääse otsikoihin. Ensimmäiset artikkelit löytyvät alkuvuodelta 1940. Artikkelit kertoo Lintulan luostarin vaiheista ja nunnien evakuoinnista. Kirjoittaja on matkannut jouluksi tapaamaan nunnia ja kertoo jouluöisestä jumalanpalveluksesta.

”Lumisten kuusien reunaama metsätie johdatteli taloon, jonka pirtissä kohtaisi tulijaa erikoislaatuinen näky. Hämärä savolainen maalaistupa tuoksahtelee uhrisavuille ja hopeinen samovaari kiiltelee suuren muurin päältä ympäristöön oudoksellen. Pirtin nurkkaan on asetettu ristiinnaulitun kuvia, ja pitkä perheenpöytä on käännetty vinottain niiden eteen. Pöytä on peitetty loistavan punaisella silkkiliinalla, jonka päällä lepää pyhä-risti ja hopeakantinen raamattu. Loistavasti kirkkaana helahtelee hospoti pomilui.”²³³

Ortodoksisuudesta maalataan melko eksoottista kuvaa lukijoille. Ortodoksisuus on selvästi jotain vierasta ja outoa sekä ortodoksien tavat muiden suomalaisten tavoista poikkeavia. Ortodoksisuus koettiin siis oudoksi ja erilaiseksi mutta myös tämän takia kiinnostavaksi.

Seuraava maininta löytyy maaliskuulta. Kyseessä on lyhyt uutinen siitä, että Neuvostoliitto on julistanut Valamon munkit valtion vihollisiksi, jotka on teloitettava kiinni otettaessa.²³⁴

Varsinaisesti ortodoksisista siirtolaisista löytyy maininta keväämmällä. Artikkelissa ”Kreikkalaiskatolinen siirtoväki ja heidän uskontonsa” kirjoittajan pyrkimys on tehdä kreikkalaiskatolista kirkkoa tutummaksi lukijoilleen.

²³³ Ilkka 4.1.1940.

²³⁴ Ilkka 28.3.1940.

”Kreikkalaiskatolista uskontoa tunnustavaa siirtoväkeä on tätä nykyä sijoitettuna useita tuhansia tänne Etelä-Pohjanmaan pitäjiin. On luonnollista, että tämä siirtoväen osa tuntee voimakasta kaipausta kotiseudulleen Karjalaan, enemmän kuin sellaiset siirtolaiset, jotka uskontonsa puolesta tuntevat olevansa kotonaan sen väestön keskuudessa, jossa he nyt elävät, sillä uskonnolliset vakaumukset sekä siirtolaisilla, että heidän isäntäväellään ovat samat.”²³⁵

Kirjoittaja puolustaa ortodoksista kirkkoa pitkälti sen asemalla toisena kansankirkkona ja toteaa kirkon suorittaneen valtiovallan sille antamat tehtävät kiitettävästi. Viimeinen maininta ortodoksisesta kirkosta löytyy toukokuun lopulta Karjalan juhlan raportin yhteydessä. Artikkelissa mainitaan siitä, että väestön tulisi vetää yhtä köyttä eikä siirtolaisia saisi syrjiä – myöskään heidän poikkeavan uskontonsa vuoksi.²³⁶

Vuonna 1941 ortodoksinen kirkko pääsee Ilkka-lehden otsikoihin muutaman kerran. Ensimmäinen artikkeli löytyy heinäkuulta otsikolla ”Kreikkalaiskatolisen kirkon rikkiammutussa tornissa liehuu Suomen lippu”. Artikkel ei käsittele varsinaisesti ortodoksista kirkkoa vaikka, se siinä mainitaankin. Kyse on Tk-rintamakirjeenvaihtajan kuvauksesta matkasta Salmiin. Pitkähkössä artikkelissa mainitaan ortodoksinen kirkko ohimennen: kerrotaan kirkosta, jota venäläiset ovat pitäneet teatterinaan sekä kylän asukkaiden mökkien seinillä näkyvistä pyhien kuvista.²³⁷ Seuraava artikkeli on elokuulta ja käsittelee Itä-Karjalan luostareita. Artikkel kertoo alueen luostareiden (kuten Valamon ja Solovetskin) synnystä ja niiden historiasta.²³⁸ Artikkelille löytyy jatkoa seuraavan päivän lehdestä. Tämä artikkeli jatkaa luostareiden historiikkaa melko kattavasti.²³⁹ Syyskuussa lehdessä kirjoittaa taas Tk-rintamakirjeenvaihtaja. Kirjoituksessa kerrotaan taas tuttuun tapaan näkymistä Karjalan alueella. Kirjoittaja kertoo Muolaan ”kauniista suomalaisesta” kirkosta, joka on raunioina. Toisin kuin toisella paikkakunnalla, jossa kreikkalaiskatolinen kirkko on säilynyt. Kirjoittaja antaa

²³⁵ Ilkka 24.4.1940.

²³⁶ Ilkka 28.5.1940.

²³⁷ Ilkka 29.7.1941.

²³⁸ Ilkka 20.8.1941.

²³⁹ Ilkka 21.8.1941.

näin mielestäni ymmärtää, että luterilainen kirkko on suomalainen kun taas ortodoksinen kirkko jotain muuta.²⁴⁰ Syyskuulta lehdestä löytyy myös kuva tsasounasta Säämäjärven rannalla. Kuva ei liity mihinkään tekstiin ja siinä on vain kuvatekstinä selvennys, mistä kuva on otettu.²⁴¹

Viimeinen artikkeli vuodelta 1941 on jälleen Tk-rintamakirjeenvaihtajan kuvaus Valamosta. Pitkähkö artikkeli kertoo hyvinkin tarkkaan, millaista tuhoa venäläiset ovat saaneet aikaiseksi missäkin päin luostaria. Lopuksi kerrotaan myös munkkien palanneen Uudesta Valamosta Vanhaan Valamoon hyvillä mielin.²⁴²

3.2.2 Harvoja mainintoja

Vuodelta 1942 löytyy vain pari artikkelia ortodoksisesta kirkosta. Alkuvuodelta löytyy rintamakirjeenvaihtajan pitkähkö kuvaus ”Aunuksen kansan suhde uskontoon”. Artikkelissa on haastateltu ortodoksipappia ja hänen kokemuksiaan Aunuksen Karjalasta. Hän kertoo bolshevikkien sortaneen alueen ihmisiä, erityisesti papistoa. Kansa on kuitenkin hänen mukaansa säilyttänyt uskonsa ja ollut onnellinen papin saapumisesta paikalle. ”Asukkaat, varsinkin vanhempi väki, olivat hyvin uskonnollisia ja kuullessaan mainittavan papista he innostuivat suuresti. Miltei joka talossa on pyhimyskaappi.” Pappi kertoo myös, että ”kerran oli tsasounassa jumalanpalvelus, ja sen jälkeen eräs karjalaisvaimo kertoi, että tuntui hänestä niin ihanalta kun kahdenkymmenen vuoden päästä kuuli papin julistavan kirkossa Jumalan sanaa, että muuta ei voinut kuin koko ajan itkeä”. Alueella on myös kerrottu eläneen erakkopapin, joka on elänyt almuilla ja jonka luokse ihmiset ovat salaa vieneet öiseen aikaan lapsia kastettavaksi.²⁴³ Jälleen tehdään eroa ortodoksisen kirkon ja Neuvostoliiton välille. Karjalaisista maalataan lukijoille jälleen myös hyvin uskonnollista kuvaa.

²⁴⁰ Ilkka 14.9.1941.

²⁴¹ Ilkka 26.9.1941.

²⁴² Ilkka 12.12.1941.

²⁴³ Ilkka 15.1.1942.

Seuraava artikkeli käsittelee Valamon luostaria. Artikkelin otsikointi: ”Nykyisen Valamon kuusi munkkia”. Artikkelissa kerrotaan lyhyesti munkkien evakkomatkasta ja kuudesta Vanhaan Valamoon ensimmäisenä palanneesta munkista.²⁴⁴ Elokuun lopulta Ilkka kirjoittaa Kirkkoja Karjalaan -yhdistyksestä ja Karjalan kirkkojen päivästä, jolla on tarkoitus kerätä varoja Karjalan kirkkoja varten. Ortodoksisista kirkkoista ei kuitenkaan sanallakaan mainita artikkelissa.²⁴⁵

Vuodelta 1943 löytyy kaksi artikkelia ortodoksisesta kirkosta. Huhtikuulta löytyy kuva vierailusta Konevitsan luostariin. Artikkelin kuvaus pitkälti tuhotun luostarin hävitystä.²⁴⁶ Toinen artikkeli löytyy toukokuulta otsikolla: ”Moskovan patriarkaatti – Stalinin uusi Kuusistyyppi”. Artikkelin kertoo Venäjän liittolaisten lehdistön julkaisemasta lentolehtisestä, jonka Moskovan patriarkan väitetään kirjoittaneen. Lentolehtisessä patriarkka todistelee, ettei Venäjällä vainota kirkkoja. Ilkan toimittaja suhtautuu asiaan ivallisesti ja jopa hieman humoristisesti.²⁴⁷

Myös seuraavalta vuodelta löytyy vain harvakseltaan mainintoja ortodoksisesta kirkosta. Tammikuulta löytyy isompi artikkeli patriarkka Sergeistä. Artikkelin sävystä kertoo jo paljon otsikointi: ”Patriarkka Sergius on ent. Suomen ortodoksinen arkkiepiispa. Seynin ja Stalinin kumartaja, heikkotahtoinen henkilö”. Artikkelin kertoo Sergiuksen elämänvaiheista ja keskittyy sitten hänen mustamaalaamiseensa. Artikkelin on lainattu myös muun muassa Okulovin kommentteja: ”Sergij oli ehkä pohjaltaan hyvä mies. Mutta hän oli luonteeltaan mukavuutta rakastava ja taipuvainen antautumaan toisten vaikutusten alaiseksi. Ja sisimmältään hän oli täydellisesti venäläisen katsantokannan omaava.”²⁴⁸ Toukokuulta löytyy pieni tiedote ”Patriarkka Sergius kuollut” ja hänen kuvansa.²⁴⁹

Vuodelta 1945 löytyy pari lyhyttä mainintaa ortodoksisesta kirkosta. Ensimmäinen on pieni uutinen siitä, että Valamon luostarin siirtymisestä Moskovan patriarkaatin

²⁴⁴ Ilkka 26.7.1942.

²⁴⁵ Ilkka 30.8.1942.

²⁴⁶ Ilkka 14.4.1943.

²⁴⁷ Ilkka 21.5.1943.

²⁴⁸ Ilkka 21.1.1944.

²⁴⁹ Ilkka 17.5.1944.

alaisuuteen neuvotellaan.²⁵⁰ Toinen maininta on etusivun iso kuva kuvateksteineen: ”Metropoliitta Grigori Suomessa” ja kuvassa on hänen kunniakseen järjestetty vastaanotto. Kuvatekstin lisäksi muuta ei löydy.²⁵¹

²⁵⁰ Ilkka 5.10.1945.

²⁵¹ Ilkka 16.10.1945.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Siirtolaiskeskustelu

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää mitä siirtokarjalaisista sekä siirtokarjalaisista ortodokseista kirjoitettiin sotavuosina 1939–1944 sanomalehti Ilkassa sekä Savon Sanomissa. Pyrkimykseni oli selvittää, millaisia asenteita näistä kahdesta lehdestä saattoi lukea ja millaisia asenteita lehdet halusivat vahvistaa sekä mitä keinoja kirjoittajat käyttivät vakuuttaakseen lukijansa. Selvitin myös, miten siirtolaisia ja ortodokseja kuvattiin – muun muassa millaisin adjektiivein heitä kuvailtiin ja mitä juuri nämä kuvaukset kertoivat asenteista. Tugin myös sitä, kuvattiinko siirtolaiset omana Suomesta erillisenä ryhmänään vai koettiin heidät osana Suomea. Kävin työssäni läpi myös sen, kuinka paljon lehdistä löytyi kirjoittelua koskien siirtokarjalaisia sekä siirtokarjalaisia ortodokseja.

Artikkelien määrässä on paljonkin eroja tutkittavan aikajakson aikana (ks. taulukko 1). Ensi alkuun siirtolaisia koskevia artikkeleja löytyi enemmän Savon Sanomista, kuten tutkimusta aloittaessani oletinkin. Vuonna 1939–40 artikkelien määrät ovat huomattavasti suuremmat Savon Sanomissa. Vuonna 1941 kuitenkin tilanne kääntyy päinvastaiseksi ja Ilkasta löytyy siirtolaisia ainakin osittain sivuuttavia artikkeleja yli 50 kappaletta, kun taas Savon Sanomista niitä löytyy 20 kappaletta. Tämän jälkeen tilanne muuttuu vuosittain, ja kirjoittelu vähenee molemmissa lehdissä. Eniten siirtolaisista kirjoitettiin Savon Sanomissa vuonna 1940 ja Ilkassa vuonna 1941. Vähäisintä kirjoittelu oli vuonna 1943 johtuen varmastikin siitä, että siirtolaiset olivat tuolloin jo siirtyneet takaisin koteihinsa ja elettiin jälleenrakennuksen aikaa. Molemmissa lehdissä löytyy runsaasti tiedotuksia, pieniä uutisia ja ilmoituksia siirtolaisten määristä, juhlista ym. käytännön asioista, jotka eivät tutkimuksen kannalta ole kovinkaan merkittäviä.

Kuitenkin lehdistä löytyy myös runsaasti raportteja ja kuvauksia siirtolaisten keskuudesta, viranomaisten vetoomuksia kansalle, mielipidekirjoituksia sekä pakinoitakin. Pääkirjoituksissa taas ei siirtolaisia suuremmin mainita. Useasti näillä kirjoituksilla pyrittiin vaikuttamaan lukijan mielipiteeseen tai ainakin tuomaan oma

kanta asiaan esille. Näiden kirjoitusten avulla luotiin varmasti tietynlaista, useimmiten positiivista julkisuuskuvaa siirtolaisista. Osa kirjoituksista julkaistiin molemmissa lehdissä. Tällaisia olivat muun muassa radiopuheet, uutiset sekä monet eri tahojen julkilausumat siirtolaistilanteesta. Näillä lausunnoilla tahdottiin selkeästi puuttua siirtolaisuuden mukanaan tuomiin ongelmiin. Monesti lehtien esiin tuomat mielipiteet eivät siis olleet kyseisen lehden omia mielipiteitä vaan enemmänkin ylhäältä käsin annettuja.

Miten siirtolaiset sitten kuvattiin? Suurimmaksi osaksi painoon päässeiden kirjoitusten sävy oli positiivinen. Yleensä arvostelujen kohteeksi pääsi valtio tai kantaväestö. Karjalaisia kuvattiin aina ennen kaikkea positiivisiksi. Siirtolaisia kuvatessa käytetään monia eri adjektiiveja. Savon Sanomien kirjoitusten mukaan siirtokarjalainen on rohkea, iloinen, positiivinen, sinnikäs, rauhallinen, kärsivällinen, tarmokas, omatoiminen, reipas sekä tilanteeseen alistuva ja tyyni. Ilkassa karjalaisia on kuvailtu hieman vähemmän, mutta hyvin samantyyllisesti. Lehden mukaan karjalaiset ovat rauhallisia, välittömiä, positiivisia ja optimisteja, ystävällisiä, herkkiä, sitkeitä, yritteliäitä sekä työhaluisia. Myös Ilkan mukaan karjalaiset ovat alistuneet tilanteeseensa ihailtavasti. Ilkka kuvaa heidät myös kiitollisiksi. Pieni sävyero löytyy näiden kahden lehden väliltä. Savon Sanomien kuvailu on hieman positiivisempaa ja välillä jopa ylistävää. Ilkan kirjoitukset ovat maltillisempia ja usein korostetaan juuri karjalaisten alistuvaa mieltä sekä kiitollisuutta. Savon Sanomissa rauhallisuus leimattiin karjalaiseksi piirteeksi, kun taas Ilkka kuvaili sitä ”suomalaiseksi rauhallisuudeksi”. Pienoisesta asenne-erosta lehtien välillä kertookin juuri se, mitä jätetään sanomatta – ei niinkään se, mitä sanotaan. Savon Sanomien siirtolaiskeskustelu on selvästi positiivisempaa ja ainakaan omalla alueella ilmenneistä ongelmista ei löydy suuremmin mainintoja. Ongelmat ilmenivät aina muualla Suomessa.

Ilkan kirjoittelussa huomioni kiinnitti myös tarve kertoa siirtolaisten alistuvasta mielialasta sekä kiitollisuudesta kantaväestöä kohtaan. Näillä kirjoituksilla luotiin selvästi tietynlaista kuvaa siirtolaisista. Nöyrä ja alistuva evakko ei tuntunut niin uhkaavalta ja tämäntyyppinen yleistys auttoi kantaväestöä hyväksymään muukalaiset helpommin. Siirtolaisten kiitollisuus oli myös aiemman tutkimuksen mukaan siirtolaisten oma selviytymiskeino.

Siitä, mikä tuon ajan yleinen mielipide kansalaisten keskuudessa siirtolaisista on ollut, ei voida lehtikirjoittelun perusteella sanoa. Muun muassa sensuurin olemassaolo on hyvä muistaa, kun artikkeleita lukee. Lehteen päätyneet kirjoitukset eivät ehkä kerro yleisestä mielipiteestä niinkään kuin siitä mielipiteestä, joka ihmisten haluttiin omaksuvan. Kirjoittelu noudatti molemmissa lehdissä pitkälti samaa linjaa. Yhteenvetona voidaan todeta, että kirjoitusten päämääränä oli luoda yhteishenkeä, jota sodasta kärsinyt Suomi kipeästi tarvitsi. Siirtolaiset pyrittiin kuvamaan positiivisesti, kuten edellä kävikin ilmi. Joissain artikkeleissa oli jopa mainittu se, että karjalaisista eli tiettyjä negatiivisia stereotypioita. Näitä käsityksiä haluttiin varmastikin muuttaa molemminpuolisen sopeutumisen parantamiseksi. Maanluovutukseen ja omasta omaisuudesta luopumiseen suhtauduttiin kantaväestön keskuudessa ainakin joissain määrin nihkeästi. Tämä on tietenkin hyvin inhimillistä ja ymmärrettävää. Ehkä aina ei myöskään käsitetty, millaisia menetyksiä siirtolaiset olivat joutuneet kokemaan. Tähän seikkaan puututtiin lehdissä todella usein. Monesti vedottiin kansan auttamishaluun. Tätä perusteltiin yleensä sillä, että siirtolaiset olivat uhranneet niin paljon maansa puolesta. Monesti myös vedottiin siihen, miten karjalaiset olivat aikaisemmin pitäneet huolta sotilaista – nyt oli takaisinmaksun aika. Monesti myös kirkon taholta puututtiin asiaan – tuolloin vedottiin Raamattuun ja sen sanomaan lähimmäisenrakkaudesta. Papistolla oletettiin selkeästi olevan tarpeeksi auktoriteettia lukijoihin – papisto sai kertoa ihmisille, kuinka tulee toimia. Hyvin tavallista oli myös ilmoittaa tietyt asiat totuutena. Siirtolaisten kaltoinkohtelu oli väärin. Karjalaisia tuli auttaa – se oli kirjoittajien mukaan ainut oikea totuus ja muunlainen toiminta oli tuomittavaa.

Yleensä ottaen siirtolaisten kerrotaan sopeutuneen hyvin ja olevan positiivisia. Molemmat lehdet antavat käsityksen siitä, että siirtolaisten ja kantaväestön välit ovat hyvät. Tässä kohtaan mietin, että kyse voi olla esimerkin antamisesta sekä omanlaisestaan asennekasvatuksesta. Näin halutaan asioiden olevan ja tästä kyseisestä mallista halutaan lukijoiden ottavan mallia. Harvoin mainittiin erimielisyyksistä, vaikkakaan erimielisyyden olemassaoloa ei täysin torjuttu. Huomionarvoista on myös se, että useinkin hyvästä sopeutumisesta kertoivat ulkopuoliset tahot – siirtolaisille itselleen harvoin annettiin puheenvuoroa tässä keskustelussa.

Kantaväestön suhtautumisesta puhuttaessa lehtien väliltä löytyi eräs ero. Savon Sanomat kirjoitti oman alueensa tilanteesta, antaen positiivista esimerkkiä lukijoille. Ongelmatapaukset löytyivät lehden mukaan Länsi-Suomesta idän toimiessa

esimerkillisesti. Sanomalehti Ilkka taas keräsi positiiviset esimerkkinsä yllättävän usein muualta kuin Pohjanmaalta. Mietinkin, voiko tämä olla merkki alueen ongelmista. Eikö Pohjanmaalta löytynyt positiivisia esimerkkejä ja niitä tuli siksi hakea muualta.

Entä sitten kuvattiinko karjalaiset omana erillisenä ryhmänä vai samaistettiin heidät muuhun Suomeen? Tältä kannalta katsottuna kirjoittelu on ristiriitaista. Toisaalta molemmat lehdet yrittivät rakentaa yhtenäisyyttä, ja karjalaisista puhutaan osana Suomen kansaa – joukkona, joka tarvitsee nyt muun Suomen apua. Silti samoissa artikkeleissa puhutaan juuri karjalaisista omana, muusta Suomesta poikkeavana ryhmänä – korostetaan juuri heille kuuluvia luonteenpiirteitä ja rakennetaan kuvaa omasta erikoisesta ihmisryhmästä, jolla on paljon ihailtavia piirteitä mutta joka erottuu suuresti kantaväestöstä. Tiivistetysti voidaankin todeta molempien lehtien kuvanneen siirtolaiset omana poikkeavana ryhmänä, joka kuitenkin haluttiin sulattaa ja sopeuttaa muuhun väestöön.

Yksi sanoma nousi ylitse muiden – pyrkimys yhtenäisyyteen. Tämä oli yhteistä molemmille lehdille. Kuitenkin pienoisia erojakin löytyi. Ilkka on ylistyssanoissaan huomattavasti varautuneempi. Karjalaisten ihannointia voi lukea enemmän Savon Sanomien sivuilta. Korvausasioissa ja pika-asutuksesta kirjoitettaessa Ilkassa nostetaan esille vastuukysymys: kenen vastuulla siirtolaiset ovat? Kuka korvaa? Tämän tyylistä kirjoittelua ei Savon Sanomissa ollut. Tammikuussa 1940 silmiinpistävä on myös artikkeli, jossa puhuttiin siirtolaisten työllistymisestä ja siitä, kuinka ilahduttavaa on se, että siirtolaiset itsekin tajuavat, etteivät voi olla ”valtion täysihoitolaisia”. Tämäntyylinen kirjoittelu poikkeaa vastaavan ajan Savon Sanomien kirjoittelusta.

Pika-asutus puhututtaa myös Ilkassa kuten Savon Sanomissakin. Pienoista eroa näissä kirjoitteluissa on. Näitä eroja voi lukea yleensä lehtien omista mielipidekirjoituksen tyyppisistä artikkeleista. Siinä missä Savon Sanomien artikkelit puolustavat karjalaisten oikeutta korvauksiin, Ilkassa mietitään sitä, miten maanluovutus pilaa kanta-väestön elämisen mahdollisuudet. Vilautellaan myös sitä vaihtoehtoa, että siirtolaisia pitäisi sijoittaa ennemminkin pohjoiseen. Vaikka tuon ajan kirjoittelusta ei suoraan voi lukeakaan asenteista ja kirjoittelu on ollut suhteellisen varovaista, voi tässä vaiheessa jo nähdä näiden kahden lehden välillä asenne-eroja.

Huomionarvoista on se, miten Ilkassa korostetaan siirtolaisten omaa vastuuta ja työhön hakeutumista. Eräässä artikkelissa myös arvostellaan sitä, miten kantaväestöä leimataan joidenkin yksittäisten tapausten mukaan. Tämän artikkelin kirjoittajan mukaan oli väärin nostaa ongelmia esille ja hän kehottaa ottamaan siirtolaiset hyvin vastaan, sillä näin hänen mielestään leimattiin koko kantaväestö. Kirjoittajan mukaan näin annettiin ymmärtää, että suurin osa kantaväestöstä kohteli siirtolaisia huonosti. Ilkan kirjoituksissa on mielestäni selkeästi kantaväestöä puolustavampi kanta. Kehotukset yhteistyöstä ja auttamisesta olivat tuohon aikaan arkipäivää ja yleinen linja. Sen linjan korostus näkyy kuitenkin selkeämmin Savon Sanomissa, kun taas Ilkasta on aistittavissa myös varauksellisempaa suhtautumista.

4.2 Ortodoksit ja ortodoksinen kirkko

Ortodoksinen kirkko ei missään vaiheessa pääse kovinkaan suuresti esille tutkimissani lehdissä. Artikkelien määriä tutkiessa (ks. taulukko 2) huomaa, että ortodoksinen kirkko on ollut huomattavasti enemmän esillä Savon Sanomissa. Vuonna 1939 ei Ilkasta löytynyt ainuttakaan mainintaa ortodokseista tai ortodoksisesta kirkosta. Myös vuonna 1940 ja 1941 erot näiden kahden lehden välillä olivat suuret. Tämän jälkeen kirjoittelu vähentyi ja lehtien artikkelien määrät lähenivät toisiaan. Eniten mainintoja ortodoksisesta kirkosta löytyy juuri vuosilta 1940–41.

Savon Sanomissa ortodoksinen kirkko mainitaan monesti siirtolaisia koskevissa artikkeleissa. Näistä artikkeleista löytyy silloin tällöin maininta ortodoksisesta kirkosta tai sen tavoista. Usein lehdessä myös kehoitetaan, ettei kantaväestö syrjisi siirtolaisia heidän uskontonsa takia. Useassa artikkelissa tuodaan myös esille se seikka, että ortodoksi on isänmaanystävä siinä missä luterilainenkin.

Itse kirkkoa koskeva kirjoittelu on hyvin neutraalia ja informoivaa. Monesti artikkelit käsittelevät kirkon menetyksiä, ortodoksisia tapoja ym. Luostarit, etenkin Valamon luostari, ovat selkeästi kiinnostuksen kohteina. Tammikuulta 1941 löytyi Savon Sanomista maininta siitä, että siirtolaisia oli kohdeltu huonosti heidän ortodoksisen uskontonsa takia. Tähän haluttiin puuttua ja tällainen toiminta tuomittiin. Harvakseltaan siis löytyy mainintoja siitä, että ortodokseihin on suhtauduttu epäilevästi.

Myös Ilkan kirjoittelussa luostarit saavat jonkun verran huomiota. Ortodokseista löytyy myös samaan tapaan mainintoja muuten siirtolaisaiheesta kirjoittaessa. Huomionarvoista on mielestäni se, että Ilkassa puututaan ortodoksiväestön kohteluun pariinkin otteeseen. Artikkeleiden kirjoittajien mielipide on se, ettei ortodoksisuus saisi aiheuttaa huonoa kohtelua. Kirjoittajat perustelevat mielipiteensä sillä, että ortodoksinen kirkko on toinen kansankirkko ja sillä on sama asema kuin luterilaisella kirkolla. Artikkeleissa myös painotetaan sitä, että ylipäättään uskonnonharjoittamista tulisi kunnioittaa.

Yhteenvedona voitaisiin todeta, että molempien lehtien antama kuva ortodokseista ja ortodoksisuudesta on pääasiassa neutraali tai positiivinen. Ortodoksisuutta kuvattiin hieman eksoottisena ja kantaväestön uskonnosta poikkeavana. Eksoottisuudesta huolimatta lukijoille haluttiin vakuuttaa, että ortodoksisuus on positiivinen asia. Laajemmissa kuvauksissa kirkko pyritään esittämään mielenkiintoisena. Usein kirjoittajat puuttuvat tässäkin aiheessa siirtolaisten kohteluun – ortodokseja ei tule kohdella väärin heidän uskontonsa takia. Tätä perustellaan ortodoksisen kirkon toisen kansankirkon asemalla. Huomionarvoista on myös, se että välillä korostetaan sitä, miten ortodoksi on isänmaanystävä siinä missä luterilainenkin – venäläisyyden ja ortodoksisuuden välille halutaan siis vetää selvä raja. Monestihan ortodoksisuus koettiin venäläisyyden synonyyminä.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

Savon Sanomat 1939–45

Ilkka 1939–45

Kirjallisuus

Heikkinen, Kaija

1989 Karjalaisuus ja etninen itsetajunta: Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus. Joensuu.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi ja Suoninen Eero

1993 Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi ja Suoninen Eero

1999 Diskurssianalyysi liikkeessä. Jyväskylä.

Kananen Heli

2010 Kontrolloitu sopeutuminen: Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959). Diss. Jyväskylä.

Koukkunen, Heikki

1982 Tuiskua ja tyventä: Suomen ortodoksinen kirkko 1918–1978. Heinävesi.

Kärkkäinen, Tapani

1999 Kirkon historia: ortodoksin käsikirja. Joensuu.

Perko, Touko

1980 Viime sotiemme sensuuri. – Sensuuri ja sananvapaus Suomessa. Toim.
Pirkko Leino-Kaukiainen. Helsinki.

Raninen-Siiskonen, Tarja

1999 Vieraana omalla maalla. Diss. Helsinki.

Sallinen-Gimpl, Pirkko

1994 Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Diss. Helsinki.

Valtonen Sanna

1998 Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen
menetelmänä. – Media-analyysi. Toim. Kantola Anu, Moring Inka &
Väliaverronen Esa. Tampere.

Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu

2007 Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa.
Helsinki.

Virolainen, Johannes

1988 Karjalaiset Suomen kohtaloissa. Helsinki.

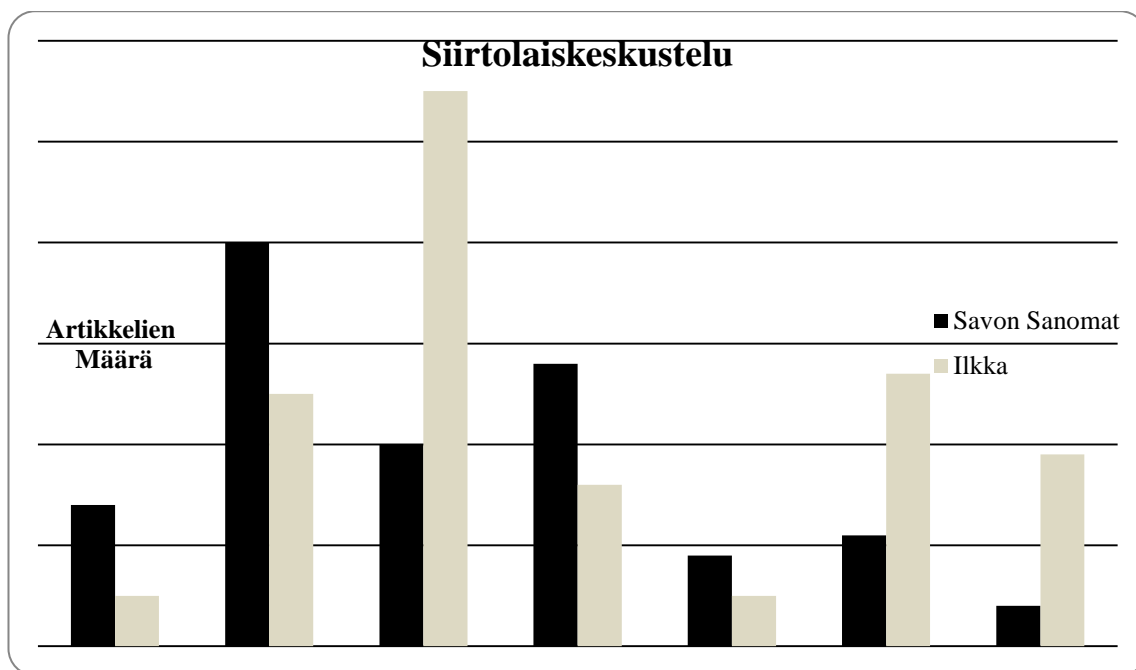
Waris, Heikki

1952 Siirtoväen sopeutuminen. Helsinki

Sähköinen aineisto

www.luovutettukarjala.fi katsottu 5.6.2010.

Taulukko 1



Taulukko 2

